

Leren voor een leven lang ontwikkelen

Citation for published version (APA):

Claessen, J. F. M. (2020). *Leren voor een leven lang ontwikkelen: Loopbaankeuzes van Agora-leerlingen en hun studiesucces in het eerste jaar van het hoger onderwijs. Katern 1 - Voorstudie Agora en loopbaanontwikkeling en -begeleiding (LOB): regelgeving en praktijk in het voortgezet onderwijs*. Open Universiteit.

Document status and date:

Published: 01/01/2020

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

<https://www.ou.nl/taverne-agreement>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

pure-support@ou.nl

providing details and we will investigate your claim.

Downloaded from <https://research.ou.nl/> on date: 05 May. 2023

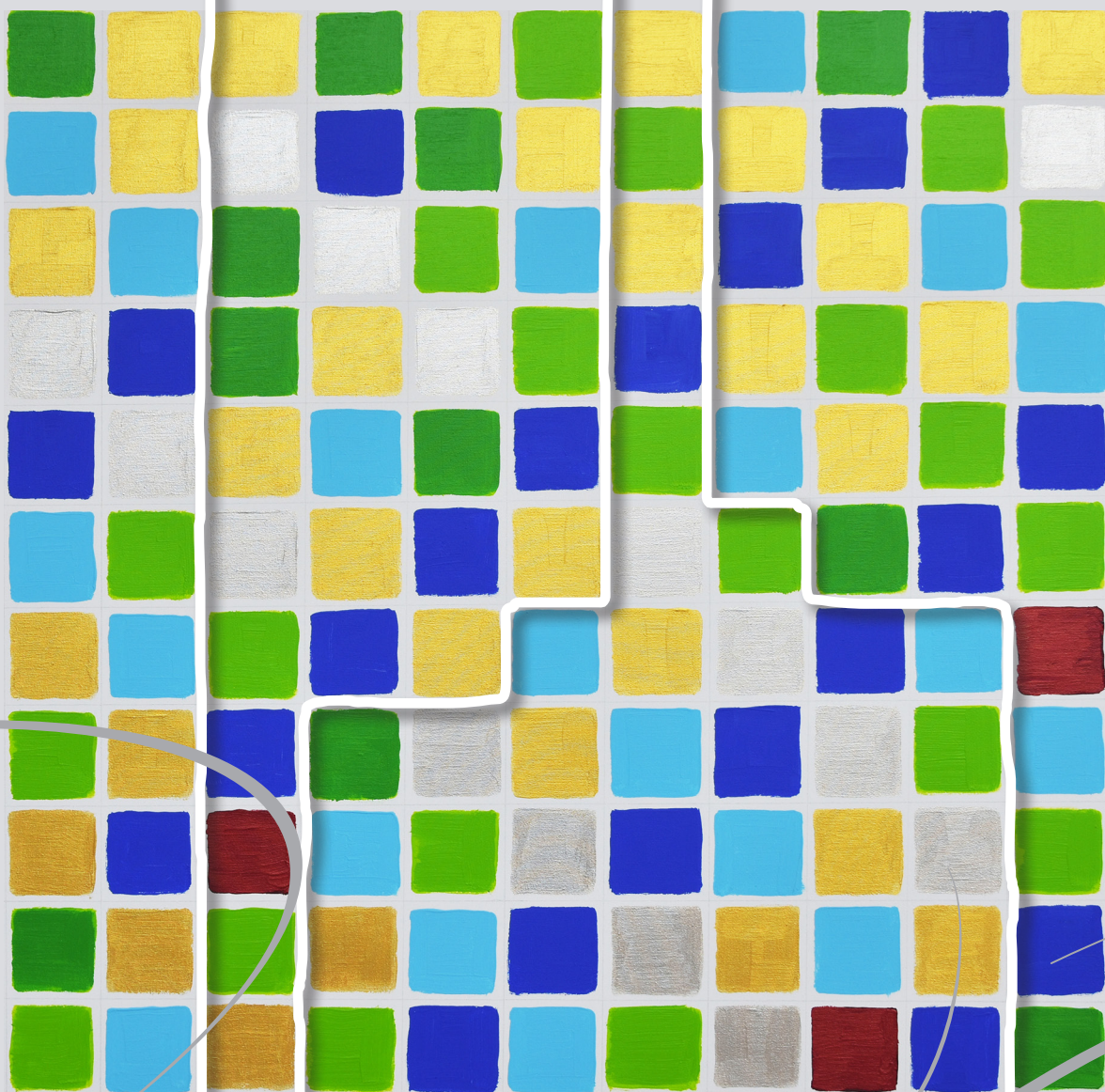
Open Universiteit
www.ou.nl

Leren voor een leven lang ontwikkelen

Loopbaankeuzes van Agora-leerlingen en hun studiesucces in het eerste jaar van het hoger onderwijs.

prof. dr. Jos Claessen

Katern 1 - Voorstudie

Agora en loopbaanontwikkeling en -begeleiding (LOB): regelgeving en praktijk in het voortgezet onderwijs.

Open Universiteit
www.ou.nl

Rapport

Leren voor een leven lang ontwikkelen

Loopbaankeuzes van Agora-leerlingen en hun studiesucces in het eerste jaar van het hoger onderwijs.

Katern 1 - Voorstudie

Agora en loopbaanontwikkeling en -begeleiding (LOB): regelgeving en praktijk in het voortgezet onderwijs.

Prof. dr. Jos Claessen

Dit project is tot stand gekomen mede op basis van het OCenW-project Regionale Samenwerking mbo-hbo en vo-ho.

De auteur volgt al een aantal jaren de ontwikkeling van Agora in Roermond, een vo-school waar leerlingen op een heel eigen wijze bouwen aan hun levenslange ontwikkeling.

Dank aan Agora, de coaches en de vak experts alsmede de leerlingen die meewerkten aan dit onderzoek naar loopbaankeuzes en studiesucces in het hoger onderwijs

Over de omslagafbeelding

Het kunstwerk *Structuur van 121 vlakken (I)* met drie lijnen van John Arkenbout (grafische bewerking Sandra Daems) verbeeldt enkele van de vele mogelijke paden door een wereld die bestaat uit veel verschillende maar ook gelijksoortige elementen, ook te zien als (stap)tegels.

© Open Universiteit 2020

Tenzij anders aangegeven mag het materiaal uit deze uitgave zonder voorafgaande toestemming openbaar gemaakt en verveelvoudigd worden door instellingen die gefinancierd worden uit publieke middelen, scholen, opleidingsinstituten en non-profitorganisaties ten behoeve van onderwijs- en onderzoeksdoeleinden, mits de naam van de auteursrechthebbende daarbij wordt vermeld: © Open Universiteit.

Printed in The Netherlands.

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Inleiding	7
1 LOB: uitgangspunten, praktijk en effecten in het voortgezet onderwijs	11
1.1 Uitgangspunten	11
1.2 LOB in de praktijk	13
1.3 Onderzoek naar de effecten van LOB	15
1.4 Samenvatting	18
2 Agora: keuze examenprofiel en vakkenpakket en LOB-invulling	21
2.1 Inleiding	21
2.2 Het onderwijsconcept van Agora	21
2.3 Keuze van het examenprofiel en van het vakkenpakket	22
2.4 LOB binnen Agora	23
2.5 Samenvatting	24
3 Het geplande onderzoek naar loopbaankeuzes van Agora-leerlingen en hun studiesucces in het eerste jaar van het hoger onderwijs	25
3.1 Inleiding	25
3.2 Kader van dit onderzoek: van 'gepersonaliseerd' onderwijs in het vo naar het hbo en het wo	25
3.3 Globale probleemstelling en onderzoeksopzet	26
3.4 Samenvatting	27
4 Epiloog	29
Bijlage 1 Wettelijk kader LOB	31
Bijlage 2 Methoden, materialen en sites voor LOB	41
Bijlage 3 Praktijkvoorbeelden van LOB	47

Voorwoord

De inleiding van dit interessante rapport is zorgelijk. Zo lezen we dat 40 procent van de studenten in zijn of haar eerste jaar de studie stopt. Onderwijs bereidt voor, of probeert dat, op een samenleving die 'instabiel' en ongewisser lijkt te worden. Jongeren signaleren steeds meer druk van het onderwijs. Eerder wees de inspectie er al op dat er een groot motivatieprobleem bestaat onder Nederlandse leerlingen. De loopbaan-oriëntatie en -begeleiding (LOB) van leerlingen lijkt ook niet goed te lopen en over het algemeen genomen: jongens doen het steeds slechter op school. Kortom, leren en scholen: het lijkt een bron van kommer en kwel.

Vat je dit alles wat somber samen, dan zou je moeten zeggen: leerlingen hebben het niet echt naar hun zin op school, en worden ook niet goed voorbereid op wat ze na die school gaan doen, bijvoorbeeld in een vervolgopleiding. Ze lijken ook moeite te hebben om erachter te komen wat ze echt graag zelf willen.

Eigenlijk is het vreemd dat het zo moeizaam gaat. Dat leren zoveel tegenzin oproept en LOB niet goed lijkt te werken. Immers, vraag een bioloog hoe (slimme) dieren leren en hij zal direct antwoorden: bovenal door te spelen. Wij mensen zijn gemaakt, in de wieg gelegd, om te leren. Van en met elkaar. Spelen vinden we leuk, kinderen doen niets liever. Door echt te spelen (dat wil zeggen niet verplicht en in de veiligheid dat je buiten het spel niet wordt afgerekend) leer je enorm veel. Heb je plezier. Vind je uit wie je bent en wat je echt wilt en kunt. Ontdek je je passies. Zoek je grenzen op en verleg je deze: fysiek, mentaal, sociaal en cognitief. Kortom, word je wie je bent.

En laat dat spelend leren, vanuit eigen interesse, nou precies zijn wat gebeurt in het onderwijs dat in dit rapport centraal staat: Agora. En daarom is er volgens mij nauwelijks een beter huwelijk denkbaar dan dat tussen LOB en Agora.

Prof. dr. Rob Martens

Vakgroepvoorzitter Doceren en docentprofessionalisering

Welten-instituut Onderzoekscentrum voor leren, doceren en technologie

Open Universiteit

Inleiding

Jaarlijks maken ongeveer 100.000 leerlingen in het vmbo op de leeftijd van ongeveer veertien jaar een keuze voor het examenprofiel en het vakkenpakket waarin ze eindexamen gaan afleggen. Aan het einde van het tweede leerjaar moeten deze keuzes beklonken zijn. Daarna volgen twee onderwijsjaren conform het gekozen profiel en vakkenpakket. Leerlingen van havo en vwo staan voor eenzelfde opgave, maar hebben een jaar langer respijt. Aan het einde van leerjaar drie moeten op ongeveer vijftienjarige leeftijd ook voor hen de kaarten geschud zijn. Voor havoleerlingen volgt dan een tweejarige en voor de vwo'ers een driejarige profielperiode.

De keuze voor een bepaald profiel en vakkenpakket is méér dan zomaar een moment in de schoolloopbaan. Vervolgopleidingen en, in het verlengde daarvan, beroepsmogelijkheden zijn in verregaande mate afhankelijk van het bijbehorende profiel en vakkenpakket.

De invoering van profielen en vakkenpakketten maakte deel uit van de Tweede Fase en het Studiehuis in 1998. Overwegingen voor de invoering van profielen en vakkenpakketten waren onder andere:

- verbetering van de inhoudelijke aansluiting met vervolgonderwijs
- verbetering van het lage rendement in (het eerste studiejaar van) hbo en wo
- leerlingen stimuleren en motiveren om al op relatief jeugdige leeftijd na te denken over de invulling van hun beroepsloopbaan.

We zijn nu ruim twee decennia verder en de beoogde doelstellingen van toen vinden geen bevestiging in de werkelijkheid van nu:

- In internationaal opzicht blinken Nederlandse studenten nog steeds niet uit in rendement: 'In Nederland komt het inderdaad niet vaak voor dat een bachelorstudie binnen 3 jaar (in het wo) of 4 jaar (in het hbo) wordt afgerond' (MinOCenW in brief over OESO-rapport Education at a Glance 2019).
- De zorgen om het lage studierendement in het eerste jaar zijn evenmin afgenomen. In het beleidsplan van een niet nader genoemde hogeschool troffen we de volgende passage aan: 'In het studiejaar 2014-2015 stopte circa 40 procent van de studenten in de loop van het eerste jaar van hun studie. Van de studenten die in 2010 met hun studie waren begonnen en na het eerste jaar waren doorgegaan, haalde minder dan 60 procent het diploma binnen vijf jaar. De laatste vier jaar laat het studiesucces een dalende lijn zien' (Brand-Gruwel, 2019).
- Wanneer jongeren op 20- tot 25-jarige leeftijd beginnen aan hun beroepsloopbaan, ligt nog een traject van ongeveer 45 jaar voor hen. Dit traject is verre van zeker. 'Wij schatten in dat 65 procent van de kinderen die vandaag naar de basisschool gaan, uiteindelijk een nieuw soort baan zullen aannemen die nu nog niet bestaat' (Kirschner, 2017).
- Keuzes met een grote impact op de leeftijd van 14 of 15 jaar enerzijds en anderzijds nadrukkelijk pleiten voor een leven lang leren: dat vormt geen logische combinatie. 'Leven lang leren is het nieuwe paradigma in het onderwijslandschap. Leren beperkt zich niet langer tot traditionele klassikale leeromgevingen, maar wordt beschouwd als een doorlopend proces dat in alle levensfasen relevant is' (Henderikx, 2019). Kuijpers e.a. (2019) spreken dan ook over 'een leven lang ontwikkelen voor individu en samenleving. Leven lang ontwikkelen dient derhalve niet alleen economische, maar ook persoonlijke doelen. Het is gericht op duurzame inzetbaarheid (employability), het verkrijgen en behouden van werk om van betekenis te zijn voor de samenleving. Tegelijkertijd geeft het de mogelijkheid tot persoonlijke zingeving in het leven. Politiek wordt leven lang leren en ontwikkelen breed gedragen.'

- ‘Het kabinet wil mensen stimuleren om zelf regie te nemen op hun loopbaan en hun leven, zodat zij zich kunnen blijven ontwikkelen en hun eigen keuzes kunnen maken’ (brief Minister voor Onderwijs en voor Sociale Zaken, 2019).
- Breinonderzoek laat zien dat de ontwikkeling van het brein al heel vroeg begint, maar pas voltooid wordt rond de 25 jaar (Van der Wurff, 2018). Het forceren van ingrijpende loopbaankeuzes op een leeftijd van 14 of 15 jaar staat hiermee op gespannen voet.
- In 2019 bracht de Onderwijsraad een omvangrijk en gedocumenteerd advies uit met de titel ‘Doorgeschoten differentiatie in het onderwijsstelsel. Stand van educatief Nederland 2019’. De boodschap van de Onderwijsraad is dat door het scherpe onderscheid tussen onderwijstypen en de vroege selectie op 11- of 12-jarige leeftijd, jongeren uit verschillende sociale groepen elkaar niet meer tegenkomen, dat overgangsbepalingen vroeg in de schoolloopbaan steeds belangrijker worden en dat permanente educatie geen onderdeel uitmaakt van het stelsel. De keuze voor het examenprofiel en voor een bepaald vakkenpakket hoort naar onze mening ook thuis in dit rijtje van te vroege selectiebepalingen.

Het beeld uit deze opsomming is verre van harmonieus en consistent

Aan de ene kant is er een wettelijke verplichting voor jongeren op 14- en 15-jarige leeftijd om een examenprofiel te kiezen en een bijbehorend vakkenpakket. Een keuze met ingrijpende gevolgen voor vervolgopleidingen en loopbaanmogelijkheden. Aan de andere kant is er een hele reeks van houtsnijdende bezwaren en kanttekeningen bij deze gedwongen keuzes.

Scholen komen hier voor een moeilijke afweging te staan. Onderwijsinstellingen die sterk de nadruk leggen op cognitie en kwalificatie en die de verplichte keuzes als een gegeven beschouwen, zullen neigen naar een snelle en instrumentele afhandeling van profiel- en pakketkeuze en wel zodanig dat het eindexamen niet in het gedrang komt.

Maar scholen die hun leerlingen ontwikkelingsruimte willen bieden en mede de regie willen geven over hun eigen leerproces, staan voor een dilemma.

Een school die worstelt met dit dilemma is Agora in Roermond. Als iedere leerling uniek is, als iedere leerling recht heeft op een eigen leerroute en als gepersonaliseerd maatwerk het leidende onderwijsconcept is, hoe moet dan worden omgegaan met vroegtijdige en ingrijpende keuzes op 14 en 15 jaar?

Agora is niet de enige school die worstelt met deze opgave. Er is een groeiend aantal vo-scholen in Nederland die leerlingen een stem geven in de inrichting van het onderwijs en waarvoor tegelijk profiel- en pakketkeuze cruciale mijlpalen zijn in de schoolloopbaan van hun leerlingen.

Over een periode van drie jaar gaan we daarom onderzoeken hoe Agora omgaat met deze gordiaanse knoop van wettelijke standaardisatie enerzijds en persoonsgebonden variatie anderzijds.

Literatuur

- Brand-Gruwel, S. (2019). Innovatie in het hoger onderwijs: hoe succes te maximaliseren? *Onderwijsinnovatie Open Universiteit*, september 2019.
- Henderikx, M. (2019). *Unraveling learner successs and behaviour in Massive Open Online Courses*. Open Universiteit: Heerlen.
- Kirschner, P.A. (2017). *Het voorbereiden van leerlingen op (nog) niet bestaande banen*. Eindrapport. Heerlen: Open Universiteit.
- Kuijpers, M., Semeijn, J. & Heijden, B. van de (2019). *Een loopbaanperspectief op 'leven lang ontwikkelen'*. Essay 14 mei 2019. bit.ly/2Qc3hfz
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (10 september 2019). *Aanbieding OESO-rapport Education at a Glance 2019*.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2019). *Voortgang Leven Lang Ontwikkelen oktober 2019*. Brief aan de Tweede Kamer van 10 oktober 2019.
- Onderwijsraad (2019). *Doorgeschoten differentiatie in het onderwijsstelsel. Stand van Educatief Nederland 2019*. Onderwijsraad: Den Haag.
- Van der Molen, J.W., & Kirschner, P.A. (2017). *Met de juiste vaardigheden de arbeidsmarkt op*. NSvP: Arnhem.
- Wurff, I.S.M., van der (2018). *Fatty acids, cognition, school performance, and mental well-being in children and adolescents*. Open Universiteit: Heerlen.

1 LOB: uitgangspunten, praktijk en effecten in het voortgezet onderwijs

Deze tekst is mede gebaseerd op een bijdrage van drs. Nico van Kessel, zelfstandig onderwijsonderzoeker in Mook

1.1 Uitgangspunten

In onze zoektocht naar de herkomst van de term LOB (loopbaanoriëntatie en -begeleiding) hebben we de precieze locatie van de bron niet kunnen vaststellen. Dit betekent niet dat het gedachtegoed van LOB van recente datum is. Onderwijs is immers geen doel op zichzelf, maar heeft een voorbereidende functie naar vervolgopleidingen, beroepssituaties en loopbaanontwikkeling. Op enigerlei wijze waren dat natuurlijk ook vroeger al gespreksonderwerpen in het voortgezet onderwijs.

De urgentie van LOB als wegwijzerfunctie is waarschijnlijk toegenomen door de komst van de Mammoetwet in 1968 (van een heel breed vakkenpakket naar een veel kleiner aantal: bijvoorbeeld niet langer drie moderne vreemde talen verplicht, maar alleen nog Engels) en op een later tijdstip vooral door de invoering van de Tweede Fase en het Studiehuis in 1998 met de vier profielen en de bijhorende, nauw begrensde vakkenpakketten. Vanaf toen moest er dus meer keuzes gemaakt worden en bovendien keuzes op een veel jongere leeftijd dan in de tijd vóór de Mammoetwet. LOB wordt dan het natuurlijke supplement vanuit de institutie onderwijs (hoe ondersteunen en begeleiden we dit keuzeproces?) naar de leerlingen (die op de leeftijd van 14 of 15 jaar zo'n ingrijpende beslissing moeten nemen).

In de formele regelgeving van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap komt LOB tot onze verbazing maar heel spaarzaam voor. In bijlage 1 hebben we de Wet op het voortgezet onderwijs, het jaarlijkse Eindexamenbesluit, het jaarlijkse Inrichtingsbesluit en de jaarlijkse regeling examenprogramma's voortgezet onderwijs gescreend op LOB. De opbrengst was daarbij minimaal. LOB wordt in de jaarlijkse regeling examenprogramma's wel exclusief uitgewerkt en gekoppeld aan de theoretische leerweg van het vmbo, maar vreemd genoeg niet aan de andere schooltypen binnen het voortgezet onderwijs. Binnen het Onderzoekskader 2017 voor het toezicht door de Inspectie van het Onderwijs op het voortgezet onderwijs wordt deze verbreding naar alle schooltypen in het vo wel doorgevoerd.

Box 1 geeft een overzicht van de belangrijkste LOB-ingrediënten in de onderwijsregelgeving (zie bijlage 1 voor de volledige tekst).

BOX 1: SAMENVATTENDE CONCLUSIES OVER REGELGEVING EN LOB

- LOB wordt in de Wet voortgezet onderwijs niet genoemd. De zinsnede 'het onderwijs heeft met name tot doel voor te bereiden op het vervolgonderwijs' komt wel voor.
- LOB wordt ook niet genoemd in het (jaarlijkse) Eindexamenbesluit vo en ook niet in het (jaarlijkse) Inrichtingsbesluit WVO.
- LOB wordt wel vermeld in de (jaarlijkse) Regeling examenprogramma's voortgezet onderwijs en wel in bijlage 3. LOB wordt daar gekoppeld aan alleen de theoretische leerweg van het vmbo. Hierin worden ook de loopbaancompetenties genoemd die we terugvinden bij Marinka Kuijpers. In deze regeling wordt ook een loopbaandossier verplicht gesteld.

- Het belang van LOB wordt onderstreept doordat het een van de aspecten is binnen het kwaliteitsgebied Onderwijsproces dat de Onderwijsinspectie hanteert binnen het onderzoekskader voor toezicht op het voortgezet onderwijs.
- Tijdens de schoolloopbaan moeten alle leerlingen een keuze maken uit de verschillende profielen. De keuze voor een bepaald profiel betekent impliciet dat daarmee een deel van de mogelijkheden in het vervolgonderwijs wordt uitgesloten en daarmee ook de voorbereiding op een eventueel aansluitend beroep. De profielkeuze bepaalt ook de examenonderdelen.
- De profielkeuze vindt voor vmbo in leerjaar 2, in havo en vwo in leerjaar 3 plaats. In het daaropvolgende leerjaar wordt begonnen met de profielen.
- Voor vmbo en havo is de duur van het profiel twee jaar en voor vwo drie jaar.
- Per profiel en per examenvak geeft het Inrichtingsbesluit de normatieve studielast weer.
- De inhoud per examenvak wordt omschreven in de Regeling examenprogramma's voortgezet onderwijs.
- LOB is in het vmbo sinds 2016 verplicht.

Hoewel LOB in de formele regelgeving maar een hele beperkte plaats inneemt, heeft het beleid zich niet onbetuigd gelaten. In de afgelopen jaren is LOB gestegen in de ranking van relevante items voor de onderwijsbewindslieden. De omvangrijke Kamerbrief van minister Bussemaker en staatssecretaris Dekker d.d. 28 september 2016 (*Loopbaan oriëntatie en -begeleiding*) is daar een mooie illustratie van. Zij wilden inzetten op een verdere verbetering van de LOB vanuit het idee dat goede loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) verkeerde studiekeuzes kan voorkomen. LOB helpt immers jongeren loopbaancompetenties te ontwikkelen die ze nodig hebben in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. Daarnaast helpt LOB jongeren bij het ontdekken van hun talenten en passies. Een realistisch beeld van het vervolgonderwijs en het beroepsperspectief verkleint bovendien de kans op verkeerde keuzes. LOB zou ook kunnen helpen om de toenemende ongelijkheid in onderwijskansen te bestrijden.

De focus lag daarbij op het versterken van de samenwerking tussen de verschillende onderwijssectoren. Bussemaker en Dekker startten daarbij niet vanuit een nulsituatie. In alle onderwijssectoren waren op dat moment al sinds een aantal jaren initiatieven om het LOB beter te verankeren. Zo functioneerde tussen 2009 en 2014 het project Stimulering LOB als aanjager om LOB bij de scholen op de kaart te zetten (zie bijvoorbeeld *VO-raad en project stimulering LOB*). Mede daardoor zijn veel scholen toen een visie op LOB gaan ontwikkelen en hebben veel docenten een training gevolgd in het voeren van LOB-gesprekken.

De beide bewindslieden hebben in 2016 vooral ingezet op een sectoroverstijgende aanpak van LOB. Ze wilden de samenwerking tussen scholen uit de verschillende sectoren en hun omgeving bevorderen zodat de LOB-activiteiten beter op elkaar zouden aansluiten en de leerlingen dor alle betrokkenen samen beter begeleid zouden worden bij de overstap naar het vervolgonderwijs of de arbeidsmarkt.

In de loop van de jaren is er een grote mate van consensus ontstaan over LOB. Bij LOB gaat het in de eerste jaren van het vo om tot een profielkeuze te komen die deels gericht is op het toekomstige werkveld en voor een belangrijk deel voorbereidt op de keuze van het vervolgonderwijs. Het kan daarbij gaan over de doorstroming van vmbo-t naar havo, van havo naar vwo, maar ook de doorstroming naar mbo, hbo of universitaire onderwijs.

Belangrijke doelen van LOB zijn:

- De leerling leert zijn eigen loopbaancompetenties kennen.
- De leerling krijgt zicht op loopbaanontwikkeling door middel van een loopbaandossier.

Iedere leerling bekijkt aan de hand van loopbaancompetenties wat hij kan en wil en hoe dit omgezet kan worden in een beroep of opleiding. Met behulp van de vijf loopbaancompetenties kunnen leerlingen keuzes maken en zelf hun loopbaan sturen. De vijf loopbaancompetenties die in het algemeen gehanteerd worden, zijn:

- *Capaciteitenreflectie*: beschouwing van capaciteiten die van belang zijn voor de loopbaan. Het gaat hier om het reflecteren op aanwezige werkcompetenties. Oftewel: wat kan ik het best en hoe weet ik dat?
- *Motievenreflectie*: beschouwing van de wensen en waarden die van belang zijn voor de eigen loopbaan. Oftewel: wat wil ik, waar ga en sta ik voor en waarom?
- *Werkexploratie*: onderzoek van werk en mobiliteit in de loopbaan. De oriëntatie op het inzetten van werkcompetenties staat hierin centraal. Oftewel: welk soort werk past bij mij en waarom?
- *Loopbaansturing*: loopbaangerichte planning en beïnvloeding van het leer- en werkproces. Het gaat hierbij om het plannen van en het onderhandelen over de ontwikkeling en het inzetten van werkcompetenties voor de loopbaan. Oftewel: hoe bereik ik mijn doel en waarom zo?
- *Netwerken*: contacten opbouwen en onderhouden op de interne en externe arbeidsmarkt, gericht op loopbaanontwikkeling. Oftewel: wie kan mij helpen mijn doel te bereiken en waarom die mensen?

In een loopbaandossier, vaak digitaal, beschrijft een leerling wat hij of zij heeft gedaan om te weten komen wat de eigen loopbaancompetenties zijn. Daarmee wordt de eigen loopbaanontwikkeling inzichtelijk voor zichzelf en voor anderen.

1.2 LOB in de praktijk

Wie vanuit een onderzoeksperspectief een beeld wil krijgen van LOB komt vrijwel direct terecht bij de omvangrijke stroom van publicaties van Open Universiteit-hoogleraar Marinka Kuijpers (2005, 2006, 2008, 2009) en Frans Meijers (2006, 2007, 2010, 2015). Hun onderzoek laat zien dat een traditionele loopbaanbegeleiding waarbij geen sprake is van een dialoog niet bijdraagt aan de ontwikkeling van een loopbaanidentiteit, leermotivatie en een match tussen capaciteiten en studie- en arbeidsloopbaankeuzen. Ze benadrukken dat het voor het verwerven van loopbaancompetenties en een arbeidsidentiteit niet gaat om het inzetten van leermiddelen, maar om het voeren van loopbaandialogen op school en in de praktijk op basis van ervaringen die de jongere daar opdoet. Een loopbaandialoog heeft dus expliciet betrekking op het leggen van een relatie tussen de ervaringen die leerlingen in school en daarbuiten hebben opgedaan aan de ene kant, en hun levens- en arbeidsloopbaan aan de andere kant. De loopbaandialoog op school en de gesprekken in de praktijk blijken bij te dragen aan loopbaanreflectie (d.i. capaciteiten- en motievenreflectie), loopbaanvorming (d.i. werkexploratie en loopbaansturing) en netwerken, en aan het inzetten van deze competenties bij een concrete keuze en leerervaring. Deze vijf loopbaancompetenties uit de koker van Marinka Kuijpers bekleden een spilpositie binnen LOB.

Uit de *Startmeting monitor LOB* (Arbeid Opleidingen Consult B.V., 2018) blijkt dat LOB een duidelijke plaats heeft gekregen in het vo. In dat onderzoek zijn bestuurders, schoolleiders, decanen/LOB-coördinatoren en leerlingen bevraagd.

Volgens vrijwel alle betrokkenen hebben de scholen een visie op LOB geformuleerd, waarbij wordt samengewerkt met vervolgopleidingen, bedrijven en ouders.

Er is vaak sprake van een uitgewerkt LOB-beleid, al is een vertaling van de visie naar de werkvloer nog een uitdaging.

LOB maakt deel uit van de mentorlessen en de schoolloopbaan-gesprekken. Ook komt het relatief vaak voor dat LOB als apart project wordt genoemd, vaak gecombineerd met LOB als onderdeel van gesprekken of begeleiding. De meest genoemde LOB-activiteiten zijn het maken van opdrachten, (snuffel)stages en open

dagen/voorlichting en gesprekken met leerlingen. Zowel de gesprekken over voortgang, zorg, als over de loopbaan vinden vooral individueel plaats. Gesprekken over de loopbaan vinden daarnaast ook wat vaker klassikaal of in kleine groepen plaats. Deze gesprekken worden voornamelijk gevoerd door de LOB-begeleider/mentor. Toch is er niet altijd sprake van een doorlopende leerlijn. In het vo wordt met LOB volgens de schoolleiders meestal gestart in leerjaar 3 en/of 4; net als de decanen/LOB-coördinatoren vinden ze dat LOB in alle leerjaren van belang is.

Om goede LOB te realiseren is professionalisering van medewerkers noodzakelijk omdat het voeren van een LOB-gesprek andere vaardigheden en competenties vergt. In de praktijk beperkt het zich meestal tot de decaan of LOB-coördinator.

In het kader van evaluatie kwam naar voren dat vragen naar feedback aan leerlingen die de school inmiddels hebben verlaten, van grote waarde is. Wat hebben zij aan LOB gehad, wat heeft het hen gebracht? Overigens vinden velen dat het resultaat van LOB heel moeilijk meetbaar is. Wat is precies het resultaat van goede LOB en hoe kan dat gemeten worden? De meest genoemde wijzen van evaluatie zijn de tevredenheid van leerlingen alsmede de evaluatie van specifieke LOB-activiteiten. Daarnaast worden relatief vaak genoemd: het analyseren van doorstroomcijfers (vmbo), de terugkoppeling van het vervolgonderwijs (havo/vwo).

Als aanvulling op het onderzoek hebben we ook een verkennend rondje gemaakt op internet naar de methoden, materialen en sites die scholen inzetten voor LOB (zie bijlage 2 voor de volledige tekst).

Box 2 laat de opbrengst hiervan zien. Wat opvalt is de grote diversiteit. Gelet op de bewegingsvrijheid die scholen hebben is dit niet zo verwonderlijk.

BOX 2: SAMENVATTENDE CONCLUSIES OVER METHODEN, MATERIALEN EN SITES VOOR LOB

- Er is een heel, heel ruim aanbod aan methoden, materialen en sites die ingezet kunnen worden bij LOB.
- Dit aanbod is voor een groot deel afkomstig van commerciële partijen, voor een kleiner deel van publieke instellingen.
- Het aanbod is meer op het vmbo gericht en minder op het havo/vwo.
- De aanpak loopt uiteen, van werkboeken tot volledig digitaal, vaak ook geïntegreerd in de website van de school.
- Een deel start al in leerjaar 1, een ander deel begint pas op het moment dat de profielkeuze gemaakt moet worden, weer een deel loopt door tot en met het examenjaar
- Een deel sluit expliciet aan bij de vijf loopbaancompetenties van Marinka Kuijpers.

Als afronding van deze paragraaf over de praktijk van LOB hebben we op internet naar een aantal praktijkvoorbeelden gekeken. Uiteraard is dit geen allesomvattend overzicht en komen ook andere invullingen voor. Ook hier is variatie het gemeenschappelijke kenmerk.

Box 3 geeft een samenvatting van de conclusies (voor de volledige tekst wordt verwezen naar bijlage 3).

BOX 3: SAMENVATTENDE CONCLUSIES UIT DE PRAKTIJKVOORBEELDEN

- Het is duidelijk dat scholen maximale benuttingsvrijheid hebben om de LOB zelf in te vullen, omdat er over LOB weinig regelgeving is.
- Er zijn scholen die vanaf leerjaar 1 bezig zijn met LOB, andere beginnen pas in het jaar voorafgaand aan de profielkeuze en weer andere scholen gaan ook door tot en met het examenjaar.

- Er zijn scholen waarbij het accent van LOB sterk ligt op de keuze van het vervolgonderwijs.
- Scholen zetten verschillende hulpmiddelen in bij LOB, uiteenlopend van expliciete methoden tot internetsites en hulpmiddelen afkomstig van het vervolgonderwijs.
- Er zijn scholen die instellingen van buiten inhuren voor het scholen van decanen, mentoren en andere bij LOB betrokkenen.
- LOB in het vmbo start in het algemeen eerder dan in de andere schoolsoorten, waarbij meer gebruik wordt gemaakt van bestaande methoden en hulpmiddelen.

1.3 Onderzoek naar de effecten van LOB

Valt er iets te zeggen over de effecten van loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) op loopbanen van vo-leerlingen en wat de relatie is tussen vormgeving en effecten? In het kader van de Kennisrotonde van de NRO is daar een antwoord op gegeven (Edith van Eck, 2017). Daaruit komt naar voren dat beschikbaar onderzoek naar LOB zich met name richt op de vormgeving en inrichting van LOB, en maar beperkt op effecten, en dan voornamelijk op effecten die de betrokkenen rapporteren.

Het onderzoek laat zien dat de invulling van LOB sterk varieert en nog volop in ontwikkeling is. Dat maakt het lastig uitspraken te doen over de effectiviteit en over werkzame elementen. De onderzoeken die bekeken zijn in dit verband zijn alle uitgevoerd voordat de verplichting voor het vmbo werd ingevoerd.

De ontwikkeling van een arbeidsidentiteit en van loopbaancompetenties zijn kernelementen van LOB, dat komt zowel naar voren uit de theorieontwikkeling als uit ervaringen in de scholen. Dat leer je niet uit een boek. Het vraagt om een krachtige loopbaangerichte leeromgeving die keuzemogelijkheden biedt, en een begeleiding in dialoog, gericht op reflectie en betekenisgeving van de opgedane (werk)ervaringen. Deze werkwijze is in de praktijk echter nog geen gemeengoed.

Het antwoord van Van Eck is gebaseerd op een raadpleging van experts, waaruit naar voren kwam dat dat er in Nederland nauwelijks grootschalige effectstudies zijn uitgevoerd. De studies die in dit kader werden gevonden brengen niet in kaart wat de effecten op wat langere termijn zijn. Een beperking van de gevonden effectstudies is dat de invulling van LOB erg divers is en slecht is afgebakend. Dat betekent dat onvoldoende duidelijk wordt waaraan eventuele effecten zijn toe te schrijven. Verder gaat het vaak om gepercipieerde effecten, en niet om gemeten effecten op 'hardere' loopbaanindicatoren als vertraging, uitval, switchen of studiesucces.

Een andere studie die Van Eck heeft bekeken is Warps (2013) die op verzoek van de VO-raad bij eerstejaarsstudenten in hbo en wo onderzoek heeft gedaan naar de loopbaanoriëntatie en -begeleiding die deze studenten hadden gekregen in havo en vwo en de effecten daarvan. Hoe kijken zij daarop terug? In deze studie ligt het accent met name op studieoriëntatie en minder op beroepsoriëntatie.

De studenten is gevraagd aan te geven hoe de LOB in hun school vorm had gekregen. Verder is nagegaan of er een samenhang bestaat tussen enerzijds de aangeboden LOB-activiteiten en anderzijds de tevredenheid van studenten over hun keuzebegeleiding, het als intensief ervaren van de keuzebegeleiding, de 'binding' van studenten met hun gekozen opleiding en ten slotte het studiesucces in de gekozen opleiding. De meeste LOB-activiteiten die werden gerapporteerd, bleken positief samen te hangen met de tevredenheid van leerlingen over hun keuzebegeleiding en met het ervaren van een intensieve begeleiding.

Op basis van de onderzoeksbevindingen worden de volgende aanbevelingen geformuleerd om studiesucces te bevorderen en uitval in het eerste studiejaar te voorkomen:

- Begin op tijd met het aanbieden van LOB-activiteiten, dat wil zeggen niet pas in de laatste twee leerjaren maar een of twee jaar daarvoor.

- Bied leerlingen individuele gesprekken aan in het kader van de studiekeuzebegeleiding, bij voorkeur meerdere gesprekken door de jaren heen. Deze gesprekken kunnen door de decaan of de mentor worden gevoerd.
- Een vast onderdeel van de LOB is in elk geval algemene voorlichting over het hoger onderwijs, studiefinanciering, opleidingen en beroepen. Het is aan te bevelen daar ook gastsprekers voor uit te nodigen.
- Betrek de ouders bij de studiekeuzebegeleiding, minimaal voor één informatiebijeenkomst.
- Laat leerlingen aan het eind van havo of vwo hun motivatie voor hun studiekeuze toelichten.
- Besteed in de keuzebegeleiding aandacht aan vervolgcaties die leerlingen kunnen ondernemen om zich zelfstandig verder te oriënteren.

Op basis van de verrichte analyses concludeert Warps (2013) dat een degelijk aanbod aan LOB geen garantie biedt dat studenten de juiste keuze maken. Aan de andere kant blijkt dat het aanbod aan LOB wel een aanzienlijk verschil kan maken. Onder leerlingen die een zeer compleet LOB-pakket hebben gehad, is de uitval in het vervolgonderwijs beduidend lager dan gemiddeld; goede LOB blijkt geen garantie te zijn voor een succesvolle studiekeuze, maar het vergroot de kansen daarop beslist.

Intermezzo

We willen dit overzicht van onderzoek naar profielen, pakketten en LOB afronden met drie wat speelse casussen die laten zien dat beroepskeuze een complex proces is met veel actoren en factoren.

Voor een deel van de leerlingen is de beroepskeuze vrij eenvoudig, zo blijkt uit een uit de General Social Survey (2017), een groot Amerikaans bevolkingsonderzoek van de Universiteit van Chicago. Het blijkt dat kinderen relatief vaak het beroep van hun ouders kiezen. Mannen met een willekeurig beroep (zoals slager, lasser of rechter) hebben 2,7 keer zo vaak een vader met hetzelfde beroep dan je zou verwachten op basis van toeval. De invloed van vaders op hun zonen is het grootst. Vrouwen hebben maar 1,8 keer zo vaak een moeder met hetzelfde beroep. Deze cijfers gelden alleen voor de VS, maar geven een goed beeld. In Nederland werd dit fenomeen nooit op grote schaal onderzocht.

Voor de NRC (Wielenga, 2019) was deze studie aanleiding om er onlangs aandacht aan te schenken. De krant laat een aantal gevallen zien waarbij alle generaties lang hetzelfde beroep wordt gekozen. Uiteraard ligt ook daar een keuzeproces aan ten grondslag.

Interessant in dit verband is ook de bevinding van het CBS (2019) dat van de brugklassers die in 1999/2000 wisten wat ze wilden worden en die in 2017 werkzaam waren, 18 procent in een bedrijfstak werkt die aansluit bij hun toenmalige droomberoep. Meisjes (19,9 procent) doen dat vaker dan jongens (16,2 procent).

Kapper was in 1999/'00 het meest genoemde droomberoep, vooral van meisjes in de vmbo-brugklas. Van de brugklassers die kapper wilden worden, is in 2017 16 procent werkzaam in de bedrijfstak haarverzorging of een aanverwante sector, zoals schoonheidszorg. Meisjes die 'iets met kinderen' wilden, werken relatief het vaakst in een aansluitende bedrijfstak, bijna 4 op de 10 werken in het onderwijs of in de zorg met kinderen. Van de meisjes die specifiek in de zorg wilden werken, doet 1 op de 3 dat.

Jongens droomden vooral van een carrière als piloot. Van deze jongens werkt in 2017 bijna 7 procent in de burgerluchtvaart of in een gerelateerde bedrijfstak, zoals vliegtuigreparatie. Ook politieagent was populair bij de jongens. In 2017 werkt ruim 8 procent van hen bij de politie.

Van de jongens met het droomberoep timmerman werkt bijna 46 procent bij een bedrijf dat zich bezighoudt met timmer- en andere bouwwerkzaamheden.

Leerlingen die juf of meester wilden worden, zijn relatief vaak in het onderwijs terecht gekomen. Van de brugklassers met docent basisonderwijs als droomberoep werkt bijna 35 procent in 2017 in het (speciaal) basisonderwijs of het voortgezet- of middelbaar onderwijs.

Wat de rol van LOB hierbij is geweest is niet bekend. Duidelijk is wel dat de meesten die wisten wat hun droombaan was, dus niet in hun ooit gedachte droombaan terecht is gekomen. Overigens, de helft van de brugklassers had wel zo'n idee, wat aangeeft dat LOB belangrijk is.

Studie- en beroepskeuze is dus geen eenvoudig en lineair verlopend proces. Dat was vroeger ook al zo. De volgende casus is uit het leven gegrepen.

12 jaar	Je weet het zeker: je wordt leraar geschiedenis en aardrijkskunde.
13 jaar	Kno-arts zegt: 'Vergeet het maar, je hoort veel te slecht.'
14 jaar	Je blijft zitten in 2 gym, wordt ingehaald door de Mammoetwet en voor de zekerheid op de havo geplaatst met een klas lotgenoten die vervolgens fluitend de school doorloopt.
16 jaar	Schooldecaan adviseert: je hebt overal goede punten voor, dus kies een exact pakket want daarmee heb je de beste mogelijkheden.
18 jaar	Je haalt je diploma, maar je mag van je ouders geen natuurkunde gaan studeren (te duur); je verlaat het ouderlijk huis en gaat werken als leerling-verpleegkundige.
20 jaar	Je stopt daarmee want het is niet wat je echt wilt; je meldt je aan voor de kunstacademie maar wordt afgewezen; je neemt een baan aan als kelner in een hotel-restaurant.
21 jaar	e hebt genoeg gespaard van je fooien en gaat wat rondreizen.
22 jaar	Als je terugkomt en het geld op is, solliciteer je als leerling-journalist bij een krant; het begin van een lange loopbaan als dagbladjournalist in diverse functies.
24 jaar	Je trouwt en krijgt drie kinderen.
28 jaar	Je begint (na een colloquium doctum) een studie sociale geografie naast je werk en gezin, en je maakt goede voortgang.
30 jaar	Je onderbreekt je studie tijdelijk omdat je promotie maakt op je werk.
32 jaar	Als je de studie weer wilt hervatten, blijkt je beoogde afstudeerrichting wegbezuinigd; je zet er een punt achter en concentreer je weer op je werk en gezin.
36 jaar	Je krijgt een persberichtje onder ogen waarin staat dat je met een propedeuse van een andere studie kunt overstappen naar filosofie; je begint aan die studie, weer naast je werk.
41 jaar	Je studeert af als filosoof, maar blijft gewoon doorwerken in de journalistiek.
51 jaar	Je maakt gebruik van een regeling en stopt als dagbladjournalist; je begint aan een lerarenopleiding filosofie.
52 jaar	Je stopt met die opleiding als tijdens je stage blijkt dat je als leraar een probleem hebt met orde houden; je gebruikt je kennis van de opleiding om filosofie cursussen te geven aan volwassenen.
54 jaar	Je vindt een baan als redacteur bij een hogere-onderwijsinstelling die nog niet bestond toen je jong was; je doet dit werk (met plezier) tot je pensioen.

PS Een klasgenoot van 12 jaar die wél droomde van een toekomst als journalist/redacteur, is advocaat geworden... net als zijn vader.

1.4 Samenvatting

Leerlingen uit het vo moeten op een relatief jonge leeftijd ingrijpende keuzes maken: met welk profiel en met welk examenpakket wil ik eindexamen doen? Voor vmbo speelt deze keuze aan het einde van het tweede leerjaar als leerlingen ongeveer 14 jaar oud zijn. Binnen havo en vwo moet deze beslissing genomen worden door 15-jarigen aan het einde van leerjaar 3. Met deze keuze wordt in aanzienlijke mate voorgesorteerd op mogelijke vervolgopleidingen en in het verlengde daarvan op latere beroepsmogelijkheden. In dit hoofdstuk hebben we in kaart gebracht wat er bekend is over het proces van profiel- en pakketkeuze. Deze inventarisatie levert voor een belangrijk deel de inhoudelijke bouwstenen voor het onderzoek naar de profiel- en pakketkeuze van Agora-leerlingen die in 2019-2020 eindexamen havo of vwo doen.

Het *wettelijk kader* dat ten grondslag ligt aan de profiel- en vakkenpakketkeuze door de leerlingen en aan de ondersteuning door de scholen (LOB – loopbaanoriëntatie en -begeleiding) is heel beperkt. De term LOB komt niet voor in de Wet voortgezet onderwijs, niet in het Eindexamenbesluit en ook niet in het Inrichtingsbesluit WVO. LOB wordt wel vermeld in de Regeling Examenprogramma's en wel in bijlage (!) 3 in relatie tot de theoretische leerweg van het vmbo. Binnen het onderzoekskader van de Onderwijsinspectie voor toezicht op het voortgezet onderwijs wordt LOB wel geëxpliciteerd en wel over de volle breedte van het voortgezet onderwijs.

In de diverse besluiten en regelgeving is vastgelegd dat leerlingen een profiel- en pakketkeuze moeten maken (vmbo eind leerjaar 2 en havo/vwo eind leerjaar 3); de profielkeuze bepaalt in belangrijke mate de pakketkeuze (verplichte vakken/keuzeclusters/vrije ruimte); voor vmbo en havo is de duur van het profiel twee jaar en voor het vwo drie jaar; de inhoud en de normatieve studielast van de examenvakken in het pakket liggen centraal vast.

De regelgeving voor het handelen door de scholen in dit domein is in onze ogen minimaal. Wat de nogal ingrijpende keuzes zijn die leerlingen op een relatief jonge leeftijd moeten maken, is wel in detail omschreven, maar wat de scholen als ondersteuning in de vorm van LOB moeten aanbieden is uiterst globaal. Het gevolg is dat scholen op papier een maximale vrijheid hebben om LOB naar eigen goeddunken in te vullen.

Uit de praktijkvoorbeelden van LOB die we bekeken hebben, laten dan ook een grote variatie zien bij de invulling van LOB: soms vanaf leerjaar 1, soms alleen in het jaar van de profielkeuze, soms tot en met het eindexamen; sommige scholen werken met expliciete methoden en werkboeken voor LOB, andere scholen gebruiken internetsites en instrumenten uit vervolgopleidingen; een deel van de LOB-invulling sluit aan bij de vijf loopbaancompetenties van Marinka Kuijpers; er zijn scholen die bij de invulling van LOB sterk de nadruk leggen op de keuze van vervolgopleidingen.

Het beeld uit de praktijkvoorbeelden is een tableau van grote diversiteit en van scholen die de ruimte benutten die er ligt in de regelgeving.

Onderzoek naar de *effecten van LOB* is – lettend op de impact – relatief beperkt en weerspiegelt de diversiteit in de praktijk. LOB is geen garantie voor een succesvolle studiekeuze, maar vergroot de kansen daarop wel.

Literatuur

- Arbeid Opleidingen Consult B.V. (2018): Startmeting: *Monitor Loopbaan Oriëntatie- en Begeleiding in het vo en mbo*. Dordrecht: OA consult.
- CBS (2019). *Een op de vijf brugklassers werkt later in droomberoep*. Heerlen: CBS.
<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/27/1-op-de-5-brugklassers-werkt-later-in-droomberoep>
- Draaisma, A. (2018). *Career learning environments in vocational education. Study of a government initiated innovation programme in the Netherlands*. Heerlen: Open Universiteit.
- Eck, E. van (2017). *Welke effecten heeft loopbaanoriëntatiebegeleiding (LOB) op loopbanen van vo-leerlingen en wat is de relatie tussen vormgeving en effecten?* NRO: Kennisrotonde.
- Kuijpers, M. (2005). *Breng beweging in je loopbaan. Vijf loopbaancompetenties voor waardevol werk*. Den Haag: SDU uitgevers bv.
- Kuijpers, M., Meijers, F., & Bakker, J. (2006). *Krachtige loopbaangerichte leeromgevingen in het (v)mbo*. Hoe werkt het? Driebergen: Het Platform Beroepsonderwijs.
- Kuijpers, M. (2008). Loopbaandialoog: over leren kiezen (en) leren praten. In M. Kuijpers & F. Meijers (Red.), *Loopbaanleren, onderzoek en praktijk in het onderwijs* (pp. 241-261). Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Kuijpers, M. & Meijers, F. (2009). Leeromgeving voor loopbaanleren; onderzoek naar relaties tussen de leeromgeving en loopbaancompetenties van vmbo- en mbo-leerlingen. *Pedagogische Studiën*, 84 (3), 93- 109.
- Meijers, F., Kuijpers, M., & Bakker, J. (2006). *Over leerloopbanen en loopbaan leren. Loopbaancompetenties in het (v)mbo*. Driebergen: Het Platform Beroepsonderwijs.
- Meijers, F. & Kuijpers, M. (2007). De creatie van een krachtige loopbaangerichte leeromgeving: monoloog, dialoog of trialoog? *Handboek Effectief Opleiden*, 44, 129-141.
- Meijers, F., Kuijpers, M., & Winters, A (2010). *Leren kiezen, kiezen leren*. Utrecht/Den Bosch: ECBO. <http://ecbo.nl/portfolio-items/leren-kiezen-kiezen-leren/>
- Meijers, F., & Kuijpers, M. (2015). *Loopbaanleren in school en praktijk: de trialoog*. Woerden: LOB.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2016). *Loopbaanoriëntatie en -begeleiding*. Brief aan de Tweede Kamer van 28 september 2016.
- VO-raad (2012). *Project stimulering LOB. Praktijkvoorbeelden: van vmbo naar havo*. Utrecht: VO-raad.
- Warps, J. (2013). *LOB en studiesucces. Onderzoek naar de opbrengst van LOB op basis van de Startmonitor 2012-2013*. Nijmegen: ResearchNed. <http://www.lob-vo.nl/kennisbank/instrumenten-voorscholen/onderzoek-lob-en-studiesucces>
- Wielenga, S. (8 maart(2019). *Zo vader, zo dochter- maar waarom eigenlijk?* NRC.
<https://www.nrc.nl/nieuws/2019/03/08/zo-vaderzo-dochter-maar-waarom-eigenlijk-a3952622>

2 Agora: keuze examenprofiel en vakkenpakket en LOB-invulling

'Dat het ultieme doel van ons onderwijs moet zijn dat onze leerlingen weder roekeloos noch bevreesd de onzekerheden van de toekomst kunnen omarmen.'

(artikel 8 uit Agora Manifest, 2013)

Bij de voorbereiding van Agora in 2013-2014 lag er een manifest ter tafel van de founding fathers van Agora (Drummen, Fasen, Martens & Sterken, juni 2013). Als laatste en in onze ogen ook als belangrijkste doelstelling was het perspectief op de toekomst opgenomen. Voortgezet onderwijs is geen doel op zich, maar de spraakmakende ouverture voor een leven lang *weder roekeloos noch bevreesd* groeien en ontwikkelen.

2.1 Inleiding

Een school waarin ieder kind uniek is, waarin ieder kind recht heeft op een eigen leerroute en waarin alle leerlingen van vmbo tot en met gymnasium welkom zijn. Een school zonder lessen en zonder rooster, zonder vakken en zonder leermethoden, zonder cijfers en zonder rapporten.

Zit zo'n school te wachten op de gestandaardiseerde keuzes van profielen en examenvakken door veertien en vijftienjarigen?

Het antwoord is natuurlijk niet bevestigend. Leren in vrijheid, vertrouwen op de nieuwsgierigheid van leerlingen en kinderen inspireren wringt met een gedwongen selectie en inperking van loopbaanopties op een veel te jonge leeftijd.

Maar ook Agora maakt deel uit van het Nederlandse onderwijsstelsel en heeft te voldoen aan de wettelijke vereisten waaronder ook de profiel- en pakketkeuze. De uitdaging is dan om op een agoriaanse wijze invulling aan te geven aan deze opdracht

2.2 Het onderwijsconcept van Agora

Elders hebben we het onderwijsconcept van Agora meer uitvoerig beschreven (Claessen, 2016 en 2019). Agora gaat ervan uit dat:

- ieder kind uniek is en leert uit zichzelf op zijn eigen wijze
- ieder kind heeft recht op een eigen leerroute
- honderd kinderen betekent honderd verschillende leerroutes
- alle leerlingen van vmbo tot en met gymnasium zijn welkom
- leerlingen worden gecoacht in hun ontwikkeling
- iedere leerling krijgt een diplomagarantie minimaal op het niveau van advies van de basisschool.

Kernelementen van het onderwijs in de praktijk van Agora zijn:

- de *challenge*: de challenge vormt het hart van Agora. Een gemiddelde challenge duurt vijf tot acht weken. Een challenge is een project waarbij leerlingen zelf binnen bepaalde randvoorwaarden het onderwerp kiezen, onderzoeksvragen formuleren, de uitvoering plannen, realiseren en evalueren. Randvoorwaarden hebben betrekking op de structuur en systematiek die bij een challenge gevolgd moet worden en met name de rol van de coach van de leerling die zorgt voor de dagelijkse begeleiding.

- de *coach*: de coach is de centrale figuur binnen Agora. Hij kent de leerlingen van zijn stamgroep van zeer nabij, is dagelijks met hen bezig, stuurt bij waar nodig, motiveert, reflecteert, heeft oog voor hun ontwikkeling. Leerlingen mogen het reisdoel bepalen, maar de coach bepaalt de reis ernaartoe en definieert het speelveld voor de leerling.
- de *gemengde groep*: de stamgroep van een coach telt gemiddeld zo'n 15 leerlingen en deze groep is heterogeen samengesteld naar leeftijd en naar onderwijsniveau conform het advies van de basisschool.
- *workshops en mix van leerwerkplekken*: wekelijks is er ruim aanbod van workshops/gastcolleges/masterclasses over zeer verschillende onderwerpen waarop leerlingen kunnen intekenen. Naast de persoonlijke leerplek binnen het gebouw bezoeken leerlingen ook tal van locaties en evenementen buiten school.

Na een aantal jaren volgens het challengemodel (twee of meer jaren, mede afhankelijk van het onderwijstype dat ze willen afsluiten) maken de leerlingen de keuze voor een bepaald eindexamen (vmbo, havo of vwo), het profiel en de eindexamenvakken die daarbij moeten, mogen en kunnen. Bij voorbereiding op het eindexamen heeft iedere leerling zijn eigen individuele lesrooster, zijn er per examenvak vakexperts voor de inhoudelijke sturing en voorbereiding en maakt de leerling ook hier weer deel uit van een heterogene stamgroep (maar nu examenleerlingen) en heeft een coach (nu voor begeleiding en coaching van iedere leerling in zijn of haar eigen examentraject).

Het is in deze overgang van challenges naar voorbereiding op het eindexamen dat profielen, pakketten en LOB als een soort scharnier functioneren.

2.3 Keuze van het examenprofiel en het vakkenpakket

In de formele regelgeving is vastgelegd dat leerlingen van het vmbo aan het einde van het tweede leerjaar hun profiel- en pakketkeuze gemaakt moeten hebben; voor havo en vwo is dat het einde van het derde leerjaar. Voor vmbo en havo volgt dan een profielperiode van twee jaar; voor vwo is dat drie jaar.

Deze regelgeving is gebaseerd op het jaarklassensysteem en op de indeling in onderwijstypen, maar binnen Agora volgt men deze systematiek niet.

In tabel 2.1 geven we indeling voor Agora in het lopende schooljaar (2019-2020) weer. De specificatie van het lopende schooljaar is niet zonder reden: waar er nu een scheiding bestaat tussen de pure challenge-periode (in duur vergelijkbaar met de onderbouw elders) en de daaropvolgende examenperiode (elders vaak aangeduid met bovenbouw) zullen in 2020-2021 deze grenslijnen naar alle waarschijnlijkheid verdwijnen.

TABEL 2.1 SCHOOLLOOPBANEN BINNEN AGORA IN SCHOOLJAAR 2019-2020

	<i>Verblijfsduur in challengetraject</i>	<i>Periode voor keuze profiel en pakket</i>	<i>Verblijfsduur in examentraject</i>
vmbo	± 2 jaar	1,5 tot 2,5 jaar	± 2 jaar
havo	± 3 jaar	2,5 tot 3,5 jaar	± 2 jaar
atheneum	± 3 jaar	vierde jaar	± 3 jaar

Het gaat hierbij om hele grove gemiddelden met grote variaties per leerling. Leerlingen volgen binnen Agora hun eigen leerroute en dat geldt ook voor de keuze van examenprofiel en vakkenpakket. Voorts moet worden aangetekend dat er nogal wat Agora-leerlingen zijn die eindexamen doen op een hoger niveau dan hun basisschooladvies.

2.4 LOB binnen Agora

Waar leerlingen verplicht moeten kiezen voor een eindexamen met profiel en met examenvakken, staat ook Agora voor de formele opgave LOB aan te bieden. Uiteraard voldoet Agora aan deze taakstelling en in onze ogen zelfs meer dan dat. Met de ambitie *'dat het ultieme doel van ons onderwijs moet zijn dat onze leerlingen weder roekeloos noch bevreesd de onzekerheden van de toekomst kunnen omarmen'* zijn profiel- en pakketkeuze binnen Agora en de daarbij geboden ondersteuning in de vorm van LOB veel meer dan de technische afronding van het middelbare schooltraject. Wat elders vaak als een verplichting gezien wordt, is voor Agora juist een unieke kans om samen met de leerlingen de eerste stappen te zetten op weg naar hun eigen toekomst. Agora wil excelleren in een breed opgezette LOB waarbij de keuze van profiel en pakket meer dan tussenproduct is en waarbij zicht krijgen op de toekomst dominant is.

Agora heeft de ambitie leerlingen adequaat voor te bereiden op hun toekomst. Dat betekent ook zeer wel overwogen keuzes kunnen maken: wie ben ik? wat wil ik? wat kan ik? wat ligt mij? hoe kan ik dat bereiken? wie kan me daarbij helpen? We zien hier de vijf loopbaancompetenties van Marinka Kuijpers in wat andere bewoordingen terugkeren. Agora heeft de verwachting dat leerlingen tijdens en na hun Agora-tijd gemotiveerd en vasthoudend kiezen voor een vervolgopleiding, passend bij het toekomstperspectief dat ze voor ogen hebben. Agora-leerlingen zouden dan ook in het eerste jaar van hun vervolgopleiding minder vaak moeten uitvallen of switchen dan andere leerlingen.

Waarop is dit optimisme van Agora gebaseerd? Allereerst natuurlijk op het onderwijsconcept van Agora. Agora is in feite één groot LOB-traject:

- Leerlingen kunnen challenges naar eigen voorkeur invullen en variëren met als resultaat een heel brede inhoudelijke ervaring waarin eigen voorkeuren en talenten zichtbaar worden en hun zelfbeeld steeds meer reliëf krijgt.
- Leerlingen leren in hun challenges zelfstandig werken, organiseren, plannen, vasthouden en doorzetten.
- In de dagelijkse begeleiding staat de coach borg voor inspiratie, motivatie, kritische bevraging, feedback, suggesties, spiegelbeeld.
- Het functioneren binnen de heterogene stamgroepen vergroot hun sociale competenties.
- Talloze workshops en leeractiviteiten buiten de schoolmuren zorgen voor een breed inhoudelijk panorama.

In de overgang van de challengeperiode naar het examentraject fungeert LOB zoals gezegd als scharnier. Soms hebben leerlingen al tijdens hun challenges een idee over hun toekomst ná Agora, maar lang niet altijd. De overstap naar het examentraject dwingt dan tot het maken van keuzes. De gouden regel binnen Agora is dat het toekomstperspectief van de leerlingen leidend moet zijn: als je weet wat je wilt, kun je wel overwogen kiezen voor een vervolgopleiding en vanuit de vervolgopleiding volgen dan een gemotiveerde profiel- en pakketkeuze. Het kiezen van een profiel en pakket en het afleggen van het eindexamen is voor deze leerlingen niet meer dan een middel op weg naar een verder liggend, maar wel duidelijk perspectief. De praktijk wijst uit dat deze gouden regel geen gemeengoed is. Er zijn elk jaar leerlingen die al heel goed weten wat ze ná Agora willen gaan doen en voor wie de pakket- en profielkeuze al helder is. Andere leerlingen zijn daarmee al een eind op weg, maar zijn er nog niet helemaal uit hoe dit concreet moet worden

ingevuld. Tot slot zijn er leerlingen die ondanks alle inzet en ondersteuning nog steeds niet verder komen dan relatief vage noties over hun toekomst na Agora.

Het LOB-traject binnen Agora is in opbouw. Elementen op dit moment zijn het maken van een mindmap, het opbouwen van een APL (Agora Persoonlijk Leerplan), intensieve gesprekken met de coach, bezoeken van open dagen, stages en meeloopdagen en hier verslagen van maken, bestuderen van studiegidsen, raadplegen van keuzegidsen voor hbo en voor universiteiten, informatie opzoeken op internet, samenstellen van een loopbaandossier enzovoort. Het streven van Agora is om aan het einde van dit schooljaar een werkdocument te hebben met activiteiten, tijdplan en deadlines.

2.5 Samenvatting

Ook Agora staat voor de formele opgave om leerlingen te begeleiden bij de verplichte keuze van hun examenprofiel en vakkenpakket. Agora doet dit op een agoriaanse wijze waarbij keuze van profiel en pakket wel hun beslag moeten krijgen, maar waarbij voor de leerlingen het zicht krijgen op de eigen (on)mogelijkheden en het verhelderen van het eigen zelfbeeld van een hogere urgentie zijn. Agora heeft de ambitie met deze invulling van LOB te excelleren.

Literatuur

- Claessen, J. (2016). *Tegels van Agora. Verslag van het eerste jaar van een grensverleggende onderwijsinnovatie*. Heerlen: Open Universiteit.
- Claessen, J. (2019). *Agora en de eerste horden. Tussenbalans na vier jaar van een grensverleggende onderwijsinnovatie en de eerste eindexamens*. Heerlen: Open Universiteit.
- Drummen, S., Fasen, J., Martens, B., & Sterken, B. (juni 2013). *Agora Roermond*.

3 Het geplande onderzoek naar loopbaankeuzes van Agora-leerlingen en hun studiesucces in het eerste jaar van het hoger onderwijs

3.1 Inleiding

In de komende jaren gaan we onderzoek doen naar de loopbaankeuzes van Agora-leerlingen en hun studiesucces in het hoger onderwijs.

Dit onderzoek is mogelijk geworden door het project Regionale Samenwerking van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2017). In het kader van de Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek kregen de instellingen voor hoger onderwijs een projectbudget om de regionale samenwerking te versterken. De Open Universiteit heeft besloten deze middelen in te zetten voor een onderzoek naar loopbaankeuzes van Agora-leerlingen en hun studiesucces in het eerste jaar van het hoger onderwijs.

3.2. Kader van dit onderzoek: van ‘gepersonaliseerd’ onderwijs in het vo naar het hbo en wo

In het voortgezet onderwijs is er een van jaar tot jaar groeiende groep van scholen die meer maatwerk leveren en nauwer willen aansluiten bij de unieke mogelijkheden van de leerlingen. Vaak wordt hiervoor de verzamelterm ‘gepersonaliseerd onderwijs’ gehanteerd.

Deze personalisatie wordt mede mogelijk gemaakt door de beschikbaarheid van digitale leerplatformen met content, die leerlingen faciliteren op hun eigen niveau in hun leerproces.

Een digitaal leerplatform dat momenteel furore maakt in Nederland is Kunskapsskolan. Ruim vijftig vo-scholen maken inmiddels gebruik van dit platform. Kunskapsskolan is afkomstig uit Zweden en gemodelleerd naar de Nederlandse lessentabel. Leerlingen werken onder begeleiding van hun coach op hun eigen niveau aan vakmodules waarbij docenten gebruik maken van de digitale content per vak. Bij Kunskapsskolan ligt vast **wat** de leerlingen moeten leren, maar **hoe**, **wanneer** en **waar** valt onder hun eigen regie. Kunskapsskolan is van relatief recente datum. Alleen in Limburg zijn er momenteel vijf scholen die hiermee experimenteren en waarmee de OU contacten onderhoudt c.q. een adviesrelatie heeft.

Een substantiële stap verder in het concept van gepersonaliseerd onderwijs gaat Agora, een school voor vmbo/havo/vwo in Roermond. Agora maakt bestuurlijk deel uit van SOML (Stichting Onderwijs Midden Limburg) met vo-scholen op ruim tien locaties, 1000 personeelsleden en meer dan 8.000 leerlingen. SOML heeft sinds jaren gepersonaliseerd onderwijs als strategische focus voor alle scholen en Agora fungeert daarbij als broedplaats.

De OU onderhoudt met Agora een bijzondere advies- en onderzoeksrelatie vanaf het eerste uur. Op Agora hebben leerlingen niet alleen zeggenschap over het **hoe**, **wanneer** en **waar** van het leren, maar dus ook over het **wat**! Het onderwijsconcept van Agora geniet brede belangstelling. Het is een iconische school met uitstraling tot ver over de grenzen. Met ingang van 2018-2019 zijn vijf nieuwe scholen in Nederland gestart met het Agoraconcept. In het komend schooljaar zal hun aantal verder groeien.

In 2019-2020 zullen de eerste leerlingen op havoniveau en een jaar later de eerste leerlingen op vwo-niveau hun eindexamen afleggen en daarna de overstap maken naar het hoger onderwijs. Het zijn juist deze leerlin-

gen die de OU van nabij wil volgen in hun Agora-examenjaar en hun eerste schreden in het hoger onderwijs. Los van het feit of andere scholen Agora nu geheel, grotendeels of gedeeltelijk gaan volgen, er komt in het hoger onderwijs een generatie leerlingen aan die een radicaal ander onderwijs- en examentraject hebben gevolgd. Deze leerlingen volgen heeft niet alleen regionale betekenis, maar is ook landelijk van belang.

3.3 Globale probleemstelling en onderzoeksopzet

In het schooljaar 2019-2020 legt een nog relatief kleine groep Agora-leerlingen het havo- of vwo-examen af. Deze groep is onze *eerste onderzoeksgroep*.

In dit schooljaar 2019-2020 willen we de volgende activiteiten ontplooiën:

- een voorstudie doen naar de invulling van LOB in het Nederlandse voortgezet onderwijs en de positionering van Agora daarbinnen (zie deze publicatie).
- een onderzoek uitvoeren binnen Agora met een tweeledige vraagstelling:
 - 1) Op welke wijze geeft Agora als instelling invulling aan LOB?
 - 2) Op welke wijze zijn havo- en vwo-leerlingen binnen Agora gekomen tot de keuze van hun examenprofiel en hun vakkenpakket, de keuze van hun vervolgopleiding en de (eerste) invulling van hun toekomstige loopbaan?

In het schooljaar 2020-2021 blijven we bij dezelfde leerlingen, maar nu in het hoger onderwijs. Het gaat daarbij om vragen als: hoe verloopt de overgang? Wat zijn hun ervaringen? Sluit Agora aan op de gekozen vervolgopleiding?

De *tweede onderzoeksgroep* wordt gevormd door de havo- en vwo-leerlingen die in 2020-2021 Agora-eind-examen doen.

We herhalen in dat schooljaar het onderzoek zoals boven geschetst:

- een onderzoek uitvoeren binnen Agora met een tweeledige vraagstelling:
 - 1) Op welke wijze geeft Agora als instelling invulling aan LOB?
 - 2) Op welke wijze zijn havo- en vwo-leerlingen binnen Agora gekomen tot de keuze van hun examenprofiel en hun vakkenpakket, de keuze van hun vervolgopleiding en de (eerste) invulling van hun toekomstige loopbaan?

In het schooljaar 2021-2022 blijven we bij dezelfde leerlingen, maar nu in het hoger onderwijs. Het gaat daarbij om vragen als: hoe verloopt de overgang? Wat zijn hun ervaringen? Sluit Agora aan op de gekozen vervolgopleiding?

De vraagstelling zal in dat schooljaar enigszins beperkt worden vanwege de einddatum van dit project: 31 december 2021.

Bij de beantwoording van deze vragen willen we inhoudelijk en onderzoeksmatig aansluiten bij de landelijke studies van *ResearchNed* en met name de opzet van de zogeheten Startmonitor. De Startmonitor volgt nieuwe studenten in het hoger onderwijs gedurende het eerste studiejaar. De Startmonitor verzamelt op een gestandaardiseerde wijze gegevens over studiekeuze, gebruik van voorlichting, verwachtingen, aansluiting met de vooropleiding enzovoort. Door de koppeling met de opzet van de studies van *ResearchNed* wordt een vergelijking mogelijk tussen Agora-studenten en studenten afkomstig van andere vo-scholen.

3.4 Samenvatting

Door een projectsubsidie van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap is het mogelijk om in de schooljaren 2019-2020, 2020-2021 en 2021-2022 onderzoek te doen naar de loopbaankeuzes van Agora-leerlingen die eindexamen havo of vwo doen en vervolgens naar hun studiesucces in het hoger onderwijs.

De betekenis van dit onderzoek reikt verder dan Agora in strikte zin. Agora staat model voor het groeiend aantal scholen dat 'iedere leerling mede aan het stuur laat zitten van de eigen ontwikkeling, waarbij de docent niet alleen focust op het resultaat, maar ook op het proces en waarbij wat leerlingen leren aansluit bij wat ze al kennen en kunnen' (Jan Fasen, 2019).

Voor de opzet en instrumentatie van het onderzoek wordt aangesloten bij het model dat ResearchNed hanteert voor het volgen van nieuwe studenten in het hoger onderwijs gedurende het eerste studiejaar.

Literatuur

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2017). *Uitwerking ambitie versterken regionale samenwerkingsverbanden vo/mbo-hbo*. Brief aan de Colleges van bestuur van de bekostigde universiteiten en hogescholen.

ResearchNed (2009). *Studiekeuze en studiesucces. Een selectie van gegevens uit de Startmonitor over studiekeuze, studio uitval en studiesucces in het hoger onderwijs*. Nijmegen: ResearchNed.

ResearchNed (2013). *Monitor beleidsmaatregelen 2013. De relatie tussen beleidsmaatregelen, studiekeuze en studiegedrag*. Nijmegen: ResearchNed.

ResearchNed (2017a). *De Studiekeuzecheck. Landelijk onderzoek naar uitvoering en opbrengsten van de studiekeuzecheck*. Nijmegen: ResearchNed.

ResearchNed (2017b). *Monitor Beleidsmaatregelen 2016-2017. Studiekeuze, studiegedrag en leengedrag in relatie tot beleidsmaatregelen in het hoger onderwijs, 2006-2016*. Nijmegen: ResearchNed.

ResearchNed (2018a). *In- en doorstroommonitor 2008-2017. Toegang van studenten in het hoger onderwijs: wie wel en wie niet?* Nijmegen: ResearchNed.

ResearchNed (2018b). *Monitor Beleidsmaatregelen 2017-2018. Studiekeuze, studiegedrag en leengedrag in relatie tot beleidsmaatregelen in het hoger onderwijs, 2006-2017*. Nijmegen: ResearchNed.

4 Epiloog

Wie van enige afstand kijkt naar het landschap van profiel- en pakketkeuze zoals dat hiervoor geschetst is, heeft waarschijnlijk met ons geconcludeerd dat het voor leerlingen geen sinecure is om de juiste bestemming te kiezen en ook te bereiken.

De wettelijke verplichting van een profiel- en pakketkeuze op veertien- of vijftienjarige leeftijd is niet alleen (te) vroeg, maar staat ook haaks op empirische evidenties over de toekomstige arbeidsmarkt, de noodzaak van een leven lang ontwikkelen en inzichten uit de neurologie over de breinontwikkeling van jongeren in deze levensfase. De grote uitval in het eerste jaar van vervolgstudies is meer dan een teken aan de wand.

Scholen worden geacht de leerlingen in hun ontdekkingsreis met raad en daad bij te staan, maar worden verder vrijwel volledig vrijgelaten in het vormgeven van de loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB). Het gevolg is een grote diversiteit waarbij sommige leerlingen de juiste route vinden maar andere leerlingen de weg kwijtraken.

Los van alle inspanningen en inzichten over profielen en pakketten blijkt het leven soms sterker zijn dan de leer. Leerlingen volgen soms het beroep van hun ouders. Bijna een op de vijf leerlingen krijgt een beroep dat aansluit bij de verwachtingen op twaalfjarige leeftijd. Maar vaak is grilligheid troef als je kijkt naar de opleiding enerzijds en het latere beroep anderzijds.

Wat is nu wijs voor scholen en leerlingen om de juiste bestemming te vinden?

Gezien de wettelijke verplichting om te kiezen moeten leerlingen en scholen de voorbereiding op het vervolgtraject ná de school zeer serieus nemen. Slagen voor het eindexamen is mooi, maar als je vervolgens in de verkeerde trein blijkt te zitten, kom je niet meer gemakkelijk terug op het juiste spoor.

Van scholen mag verwacht worden dat ze hun leerlingen bij de loopbaanoriëntatie en -begeleiding bijstaan met maximale intensiteit (vorm en inhoud) en extensiteit (gedurende de hele schoolloopbaan). De vijf loopbaanvragen van Marinka Kuijpers (Wat kan ik het beste? Waar ga ik voor? Waar ben ik het meest op mijn plek? Hoe bereik ik mijn doel? Wie kan mij daarbij helpen?) moeten daarbij leidend zijn en niet het kortetermijnbelang (Welk profiel is leuk en haalbaar?).

Leerlingen doen er verstandig aan hun horizon zo ruim mogelijk te houden en alle kansen te benutten om nieuwe mogelijkheden te verkennen. Je hart en je voorkeuren volgen is een goede raad, maar de mogelijkheden van de arbeidsmarkt laten meewegen is een even waardevol advies.

Het onderwijsconcept van Agora biedt in onze ogen een dergelijke ruime oriëntatie die zich over de hele schoolloopbaan uitstrekt. De praktijk die we de komende jaren in kaart gaan brengen, zal uitwijzen of deze verwachting gerechtvaardigd is.

BIJLAGE

1

Wettelijk kader LOB

Het wettelijke kader voor het voortgezet onderwijs is de *Wet op het voortgezet onderwijs*. Hierin worden, naast een aantal algemene bepalingen, alle nadere bepalingen verschaft voor het onderwijs en de bekostiging. Een deel van de artikelen geeft aan dat zaken nader worden geregeld bij Algemene Maatregelen van Bestuur. Voor de vraagstelling van deze publicatie gebeurt dat in het *Eindexamenbesluit VO, in het Inrichtingsbesluit WVO en in de Regeling examenprogramma's voortgezet onderwijs*.

Hieronder beschrijven we de relevante bepalingen die een relatie hebben met loopbaanoriëntatie en -planning, de processen om te komen tot profielkeuze, de inhoud van de profielen en de vakken daarin, en de normatieve urenlast.

De bijlage wordt afgesloten met een beschrijving van het onderzoekskader dat de Onderwijsinspectie hanteert voor LOB.

Wet op het voortgezet onderwijs

De wettelijke basis van het voortgezet onderwijs ligt in de [Wet op het voortgezet onderwijs](#) (WVO). In hoofdstuk I paragraaf 1 zijn zaken geregeld als het om niet beschikbaar stellen van lesmateriaal (artikel 6e); het aantal uren onderwijstijd (artikel 6g) (vwo: ten minste 5.700 klokuren; havo: ten minste 4.700 klokuren; vmbo: ten minste 3.700 klokuren) en het jaarlijks aantal onderwijsdagen (artikel 16g1) (ten minste 189 dagen).

Daarna volgen artikelen (7,8,9) waarbij per schoolsoort wordt aangegeven waarop het onderwijs voorbereidt en wat de cursusduur is. Voor het vwo geldt dat het onderwijs is ingericht ter voorbereiding op aansluitend wetenschappelijk onderwijs en zes jaren duurt ([artikel 7](#)); het havo is ingericht ter voorbereiding op aansluitend hoger beroepsonderwijs en duurt vijf jaren ([artikel 8](#)); het mavo is ingericht ter voorbereiding op aansluitend beroepsonderwijs dan wel op het havo en duurt vier jaren ([artikel 9](#)).

Daarna wordt voor vmbo-t bepaald dat het onderwijs met ingang van het derde leerjaar ingericht is volgens profielen, zijnde een in schooltijd verzorgd samenhangend onderwijsprogramma zodanig ingericht dat het een algemene maatschappelijke voorbereiding en persoonlijke vorming biedt, en daarnaast een voorbereiding op naar inhoud verwante opleidingen in het aansluitend beroepsonderwijs en voorbereid op het havo ([artikel 10](#)). De profielen zijn: techniek, zorg en welzijn, economie, en landbouw.

In [artikel 10a](#) wordt aangegeven dat het voorbereidend beroepsonderwijs is ingericht ter voorbereiding op aansluitend beroepsonderwijs zoals omschreven in de Wet educatie en beroepsonderwijs en dat mede algemene vorming omvat. Het voorbereidend beroepsonderwijs wordt gegeven aan scholen met een cursusduur van vier jaren.

In [artikel 10b](#) wordt voor de beroepsgerichte leerwegen eveneens aangegeven dat met ingang van het derde leerjaar het onderwijs is ingericht in profielen. Hierbij kan gekozen worden uit:

- a bouwen, wonen en interieur,
- b produceren, installeren en energie,
- c mobiliteit en transport,
- d media, vormgeving en ICT,
- e maritiem en techniek,
- f zorg en welzijn,
- g economie en ondernemen,
- h horeca, bakkerij en recreatie,
- i groen,
- j dienstverlening en producten.

Het onderwijs moet in de eerste twee leerjaren zodanig worden ingericht dat met behoud van keuzevrijheid de doorstroming van leerlingen wordt bevorderd naar een van de profielen in het vmbo of naar het derde leerjaar vwo en havo ([artikel 11a](#)) en vervolgens naar de periode van voorbereidend hoger onderwijs.

Voor havo en vwo wordt in [artikel 12](#) bepaald dat met ingang van het vierde leerjaar een periode van voorbereidend hoger onderwijs begint. Vanaf dat moment wordt er ook gewerkt met profielen. De profielen zijn:

- a het profiel natuur en techniek,
- b het profiel natuur en gezondheid,
- c het profiel economie en maatschappij,
- d het profiel cultuur en maatschappij.

In [artikel 13](#) wordt gedetailleerd aangegeven welke vakken en andere programmaonderdelen in de laatste drie jaar van het vwo gegeven moeten worden. Daartoe behoren:

- a Nederlandse taal en literatuur,
- b Engelse taal en literatuur,
- c een andere moderne vreemde taal en literatuur, bij algemene maatregel van bestuur aan te wijzen, of Friese taal en cultuur, ter keuze van de leerling, voor zover het bevoegd gezag deze vakken aanbiedt,
- d maatschappijleer,
- e culturele en kunstzinnige vorming,
- f lichamelijke opvoeding.

Voor het gymnasium komt Latijnse taal en cultuur of Griekse taal en cultuur, ter keuze van de leerling daarbij en neemt dat meteen de plaats in van culturele en kunstzinnige vorming. Vervolgens wordt per profieldeel aangegeven welke vakken daarin zitten:

- *profieldeel van het profiel natuur en techniek:*
 - a wiskunde,
 - b natuurkunde,
 - c scheikunde,
 - d een vak ter keuze van de leerling uit vakken die bij algemene maatregel van bestuur¹ zijn aangewezen, voor zover het bevoegd gezag deze vakken aanbiedt.
- *profieldeel van het profiel natuur en gezondheid:*
 - a wiskunde,
 - b biologie,
 - c scheikunde,
 - d een vak ter keuze van de leerling uit vakken die bij algemene maatregel van bestuur zijn aangewezen, voor zover het bevoegd gezag deze vakken aanbiedt.
- *profieldeel van het profiel economie en maatschappij:*
 - a wiskunde,
 - b economie,
 - c geschiedenis,
 - d een vak ter keuze van de leerling uit vakken die bij algemene maatregel van bestuur zijn aangewezen, voor zover het bevoegd gezag deze vakken aanbiedt.

1 Dat gebeurt in het Inrichtingsbesluit WVO

- *profieldeel van het profiel cultuur en maatschappij:*
 - a wiskunde,
 - b geschiedenis,
 - c een vak ter keuze van de leerling uit culturele vakken die bij algemene maatregel van bestuur zijn aangewezen, voor zover het bevoegd gezag deze vakken aanbiedt,
 - d een vak ter keuze van de leerling uit maatschappelijke vakken die bij algemene maatregel van bestuur zijn aangewezen, voor zover het bevoegd gezag deze vakken aanbiedt.
- Het *vrije deel* van elk profiel in het gymnasium en atheneum omvat ten minste nog één vak.

Voor havo is [artikel 14](#) relevant. Het gemeenschappelijk deel in de periode van voorbereidend hoger onderwijs, de laatste twee schooljaren dus, bestaat uit: a. Nederlandse taal en literatuur, b. Engelse taal en literatuur, c. maatschappijleer, d. culturele en kunstzinnige vorming, en e. lichamelijke opvoeding. Voor de te onderscheiden profielen geldt:

- *profieldeel van het profiel natuur en techniek:*
 - a wiskunde,
 - b natuurkunde,
 - c scheikunde,
 - d een vak ter keuze van de leerling uit vakken die bij algemene maatregel van bestuur zijn aangewezen, voor zover het bevoegd gezag deze vakken aanbiedt.
- *profieldeel van het profiel natuur en gezondheid:*
 - a wiskunde,
 - b biologie,
 - c scheikunde,
 - d een vak ter keuze van de leerling uit vakken die bij algemene maatregel van bestuur zijn aangewezen, voor zover het bevoegd gezag deze vakken aanbiedt.
- *profieldeel van het profiel economie en maatschappij:*
 - a wiskunde,
 - b economie,
 - c geschiedenis,
 - d een vak ter keuze van de leerling uit vakken die bij algemene maatregel van bestuur zijn aangewezen, voor zover het bevoegd gezag deze vakken aanbiedt.
- *profieldeel van het profiel cultuur en maatschappij:*
 - a geschiedenis,
 - b een andere moderne vreemde taal en literatuur, bij algemene maatregel van bestuur aan te wijzen, of Friese taal en cultuur, ter keuze van de leerling, voor zover het bevoegd gezag deze vakken aanbiedt,
 - c een vak ter keuze van de leerling uit culturele vakken die bij algemene maatregel van bestuur zijn aangewezen, voor zover het bevoegd gezag deze vakken aanbiedt,
 - d een vak ter keuze van de leerling uit maatschappelijke vakken die bij algemene maatregel van bestuur zijn aangewezen, voor zover het bevoegd gezag deze vakken aanbiedt.
- Het *vrije deel* van elk profiel omvat ten minste één vak.

[Artikel 15](#) gaat over de nadere inrichting profielen vwo en havo. Bij algemene maatregel van bestuur wordt met betrekking tot de profielen, bedoeld in artikel 12, tweede lid, o.a. vastgesteld: het relatieve gewicht van elk van de vakken binnen het geheel van de vakken van het eindexamen, uitgedrukt in een normatieve studielast per vak.

Dat gebeurt dus in het Inrichtingsbesluit.

In de WVO wordt alleen in [artikel 86](#) gesproken over loopbaanoriëntatie en -begeleiding in het kader van bekostiging van de exploitatiekosten. Uit de context kan worden afgeleid dat dit LOB-activiteiten voor het personeel zijn en niet voor de leerlingen.

Het begrip LOB als zodanig komt verder in de WVO niet voor.

Eindexamenbesluit VO

Het [Eindexamenbesluit](#) VO is een algemene maatregel van bestuur, die jaarlijks wordt bijgesteld, waarin alle regels zijn vervat die te maken hebben met de wijze waarop eindexamens moeten worden afgelegd, en de inhoud ervan. We schetsen hier in het kort de belangrijkste onderdelen. Het is een nadere uitwerking van een aantal bepalingen in de WVO.

Het bevoegd gezag stelt de leerlingen van een school in de gelegenheid ter afsluiting van de opleiding een eindexamen af te leggen ([artikel 2](#)). Onderdeel van het eindexamen vwo, havo en vmbo-t en vmbo-gl is een profielwerkstuk ([artikel 4, lid 3](#)). Het profielwerkstuk in het vwo en havo heeft betrekking op één of meer vakken van het eindexamen. Tenminste één van deze vakken heeft een omvang van 400 uur of meer voor vwo en 320 uur of meer voor havo (Idem lid 4).

De minister stelt voor elk van de schoolsoorten en leerwegen eindexamenprogramma's vast met daarbij a. een omschrijving van de examenstof voor elk eindexamenvak, en b. welk deel van de examenstof centraal zal worden geëxamineerd en over welke examenstof het schoolexamen zich uitstrekt ([Idem art 7, lid 1](#))².

De kandidaten kiezen in welke vakken zij examen willen afleggen, voor zover het bevoegd gezag hen in de gelegenheid heeft gesteld om zich op die vakken voor te bereiden ([artikel 8, lid 1](#)).

Het Eindexamenbesluit bepaalt wat een eindexamen in elk geval omvat. [Artikel 11](#) geeft dat aan voor het vwo (atheneum), [artikel 12](#) voor vwo (gymnasium), [artikel 13](#) voor havo, [artikel 22](#) voor vmbo theoretische leerweg, [artikel 23](#) voor vmbo basisberoepsgerichte leerweg, [artikel 24](#) voor vmbo kaderberoepsgerichte leerweg en [artikel 25](#) voor vmbo gemengde leerweg. Het gaat hierbij om de vakken zoals omschreven bij de profielen in artikel 10 e.v. van de WVO.

Naast een examenreglement ([artikel 31 lid 1](#)), dient het gevoegd gezag van een vo-school jaarlijks voor 1 oktober een programma van toetsing en afsluiting (pta) vast, zo is bepaald in artikel 31, lid 2. Het programma vermeldt in elk geval:

- a welke onderdelen van het examenprogramma in het schoolexamen worden getoetst,
- b de inhoud van de onderdelen van het schoolexamen,
- c de wijze waarop en de tijdvakken waarbinnen de toetsen van het schoolexamen plaatsvinden, de herkansing daaronder mede begrepen,
- d de wijze van herkansing van het schoolexamen, alsmede
- e de regels voor de wijze waarop het cijfer voor het schoolexamen voor een kandidaat tot stand komt.

Het examenreglement en het programma van toetsing en afsluiting worden door de directeur voor 1 oktober toegezonden aan de inspectie en verstrekt aan de kandidaten.

Het tijdstip van het schoolexamen mag het bevoegd gezag zelf vaststellen zolang het maar voor het eerste tijdvak van het centraal examen is ([artikel 32](#)). Het schoolexamen bestaat uit een examendossier, zijnde het geheel van de onderdelen van het schoolexamen zoals gedocumenteerd in een door het bevoegd gezag gekozen vorm ([artikel 35c](#)).

2 Die uitwerking gebeurt in de Regeling examenprogramma's voortgezet onderwijs, zie verderop in deze tekst.

Naast het schoolexamen is er het centraal examen ([artikel 37](#)). Het bevoegd gezag kan overigens een leerling uit het voorlaatste of direct daaraan voorafgaande leerjaar toelaten tot het centraal examen in één of meer vakken, niet zijnde alle vakken van het eindexamen ([artikel 37a](#)). Nadeel is wel dat indien de leerling in één of meer vakken centraal examen heeft afgelegd in het voorlaatste of direct daaraan voorafgaande leerjaar, en niet is bevorderd tot het volgende leerjaar, de met dit centraal examen of deze centrale examens behaalde resultaten vervallen. Voor 1 november dient de directeur aan de minister door te geven hoeveel kandidaten in elk vak aan het centraal examen in het eerste tijdvak zullen deelnemen ([artikel 38](#)).

Inrichtingsbesluit WVO

Het [Inrichtingsbesluit WVO](#), eveneens jaarlijks vastgesteld, omvat bepalingen die te maken hebben met toelating, voorwaardelijke bevordering, verwijdering (hoofdstuk II), en vormen een nadere uitwerking van een aantal bepalingen in het WVO. In hoofdstuk III staan, naast regels voor de vakantie, bepalingen over het onderwijsprogramma in de eerste drie leerjaren vwo en havo en de eerste twee leerjaren vmbo, en over de inrichting van profielen.

In [artikel 21](#) wordt aangegeven dat het onderwijsprogramma in de eerste drie leerjaren van het vwo en havo in elk geval onderwijs omvat in Franse taal en Duitse taal. Hiervoor kan ontheffing worden verleend als de leerling onderwijs volgt in Spaanse, Russische, Italiaanse, Arabische, Turkse, Chinese taal. Voor het gymnasium geldt nog onderwijs in de Latijnse en Griekse taal en cultuur. Die verplichting van Franse en Duitse taal geldt ook voor mavo en vbo (uitgezonderd basisberoepsgerichte leerweg) ([artikel 22](#)), tenzij onderwijs wordt gegeven in Spaanse, Arabische of Turkse taal.

In [artikel 26b](#) wordt uitvoerig ingegaan op de inrichting van profielen in het vwo, zowel het gemeenschappelijk deel van elk profiel als voor de keuzeprofielen, met daarbij per vak de normatieve studielast. In [artikel 26c](#) wordt dat gedaan voor havo.

TABEL 1 **NORMATIEVE STUDIELAST IN UREN VOOR GEMEENSCHAPPELIJK DEEL EN PROFIELEN VOOR GYMNASIUM, ATHENEUM EN HAVO**

	<i>Gemeenschappelijk deel</i>	<i>Natuur en techniek</i>	<i>Natuur en gezondheid</i>	<i>Economie en maatschappij</i>	<i>Cultuur en maatschappij</i>
gymnasium	1920	1960/2000 ¹	1880/1920 ²	1880/1920 ³	1880/1920 ⁴ /
atheneum	1800	1960/2000 ¹	1880/1920 ²	1880/1920 ³	1880/1920 ⁴ /
havo	1120	1400/1480 ¹	1360/1440 ²	1360/1440 ³	1360/1440 ⁴ / ³ /1520 ⁵

1 indien biologie wordt gekozen

2 indien natuurkunde wordt gekozen

3 indien een tweede vreemde taal wordt gekozen

4 indien economie wordt gekozen; aantal uren kan nog hoger als Latijnse of Griekse taal en cultuur wordt gekozen

5 indien zowel economie als een tweede vreemde taal wordt gekozen

In elk van de profielen kan bovendien nog gekozen worden voor het vrije deel in het profiel. Het totaal aantal normatieve uren wordt verdeeld over de twee (havo) respectievelijk drie (vwo) schooljaren na keuze van het profiel, voorafgaand aan het eindexamen.

Voor het vmbo theoretische leerweg zijn de nadere voorschriften beperkter van omvang. In artikel 26g wordt alleen aangegeven dat de leerling ten minste zeven vakken volgt waarin eindexamen kan worden afgelegd, niet behorend tot het gemeenschappelijk deel.

Voor de andere leerwegen in het vmbo staan in [artikel 26h](#) en [26i](#) nadere uitwerkingen van de profielvakken. Hierbij zijn, in tegenstelling tot havo en vwo, geen normatieve uren aantallen opgenomen.

Regeling examenprogramma's voortgezet onderwijs

De [Regeling examenprogramma's voortgezet onderwijs](#) komt voort uit artikel 7 van het examenbesluit en wordt jaarlijks opnieuw vastgesteld. Aparte aandacht is daarbij vereist voor bijlage 3 omdat hier LOB (voor zover wij hebben kunnen vaststellen) voor de eerste keer en expliciet en uitvoerig genoemd wordt. Opvallend is ook dat LOB alleen gememoreerd wordt in relatie tot de theoretische leerweg van het vmbo en niet in relatie tot de beroepsgerichte leerwegen van het vmbo en ook niet in relatie tot havo en vwo.

In [Bijlage 3](#) wordt stil gestaan bij *Loopbaanoriëntatie en -ontwikkeling in de theoretische leerweg van het vmbo*. Het gaat daarbij om vaardigheden waarop niet in het centrale examen wordt getoetst. Gesteld wordt dat de kandidaat in staat moet zijn om zijn eigen loopbaanontwikkeling vorm te geven. Hij doet dat met een oriëntatie op een toekomstige opleiding en (loop)baan door middel van reflectie op het eigen handelen en reflectie op ervaringen.

De verdere formulering is:

- 1 De kandidaat heeft de vaardigheid de eigen loopbaan vorm te geven door op systematische wijze om te gaan met 'loopbaancompetenties':
 - 1 Wat kan ik het best en hoe weet ik dat? [Kwaliteitenreflectie]
 - 2 Waar ga en sta ik voor en waarom dan? [Motievenreflectie]
 - 3 Waar ben ik het meest op mijn plek en waarom daar? [Werkexploratie]
 - 4 Hoe bereik ik mijn doel en waarom zo? [Loopbaansturing]
 - 5 Wie kan mij helpen mijn doel te bereiken en waarom die mensen? [Netwerken]
- 2 De kandidaat maakt zijn eigen loopbaanontwikkeling inzichtelijk voor zichzelf en voor anderen door middel van een 'loopbaandossier'.

In een loopbaandossier is opgenomen welke activiteiten zijn uitgevoerd die hebben bijgedragen tot het ontwikkelen van de 'loopbaancompetenties'. In het loopbaandossier wordt beschreven bij een aantal uitgevoerde activiteiten:

 - I de beoogde doelen
 - II de resultaten
 - III de evaluatie en een conclusie
 - IV welke vervolgactiviteiten gepland zijn op basis van de opgedane ervaringen en de daarbij horende conclusies.

Onderzoekskader 2017 voor het toezicht op het voortgezet onderwijs

In het waarderingskader onderscheidt de Onderwijsinspectie vijf kwaliteitsgebieden: Onderwijsproces, Schoolklimaat, Onderwijsresultaten, Kwaliteitszorg en ambitie, en Financieel beheer. Per gebied zijn er standaarden. Voor de vijf gebieden zijn er in totaal 19 standaarden.

Kwaliteitsgebied Onderwijsproces (OP)

Binnen dit kwaliteitsgebied werkt de Onderwijsinspectie met acht standaarden (inhoudelijk onderscheiden onderwerpen).

De eerste daarvan (met de code OP1) is Aanbod. Het onderzoekskader zegt hierover: 'Het aanbod bereidt de leerlingen voor op vervolgonderwijs en de samenleving.

Basiskwaliteit. De school biedt een breed en op de kerndoelen gebaseerd aanbod dat ook de referentieniveaus taal en rekenen omvat. Het aanbod is dekkend voor examenprogramma's. Het aanbod bereidt de leerlingen inhoudelijk goed voor op het vervolgonderwijs. Dit aanbod omvat mede activiteiten op het gebied van loopbaanleren (LOB).'

Daarbij geeft de inspectie een toelichting vanuit de wettelijke eisen.

‘De wet geeft aan dat de school in de onderbouw een samenhangend onderwijsprogramma verzorgt, waarin de kerndoelen worden uitgewerkt en dat voldoet aan de referentieniveaus van taal en rekenen (artikel 11c, eerste lid, WVO en artikel 2 en 3 van het Besluit referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen). De school bereidt de leerlingen voor op het vervolgonderwijs (artikel 7 tot en met 10, WVO). LOB heeft hierin een centrale plaats in het examenprogramma (Regeling examenprogramma’s voortgezet onderwijs). Daarin staat: “De kandidaat is in staat zijn eigen loopbaanontwikkeling vorm te geven. Hij doet dat met een oriëntatie op een toekomstige opleiding en (loop)baan door middel van reflectie op het eigen handelen en reflectie op ervaringen.”

Wat we hier zien is opvallend. In de Regeling examenprogramma’s voortgezet onderwijs komt LOB pas aan bod in bijlage 3 en dan nog alleen in relatie tot de theoretische leerweg van het vmbo. In het Onderzoekskader van de Onderwijsinspectie wordt LOB (volgens ons terecht) veralgemeniseerd naar alle onderwijssoorten van het vo.

LOB is dus een item dat de volle aandacht van de Onderwijsinspectie heeft. Een aardige illustratie daarvan zagen we in juni 2019 toen de Onderwijsinspectie een Kwaliteitsonderzoek heeft uitgevoerd bij de afdelingen havo en vwo van het Stella Mariscollege. Hoewel de directe aanleiding gelegen was in signalen over de kwaliteit van het onderwijs richtte het uitgevoerde onderzoek zich ook op Kwaliteitsstandaard 1 = Aanbod en daarbinnen ook op LOB. Zowel op havo als vwo was daarbij de conclusie overigens: “Stella Maris beschikt over een samenhangend programma rond Loopbaanoriëntatie en -begeleiding in de onder- en bovenbouw”.

Samenvattende conclusies

- LOB wordt in de Wet voortgezet onderwijs niet genoemd. De zinsnede ‘het onderwijs heeft met name tot doel voor te bereiden op het vervolgonderwijs’ komt wel voor.
- LOB wordt ook niet genoemd in het (jaarlijkse) Eindexamenbesluit vo en ook niet in het (jaarlijkse) Inrichtingsbesluit WVO.
- LOB wordt wel vermeld in de (jaarlijkse) Regeling examenprogramma’s voortgezet onderwijs en wel in bijlage 3. LOB wordt daar gekoppeld aan de theoretische leerweg van het vmbo. Hierin worden ook de loopbaancompetenties genoemd die we terugvinden bij Marinka Kuijpers. In deze regeling wordt ook een loopbaandossier verplicht gesteld.
- Het belang van LOB wordt onderstreept doordat het een van de aspecten is binnen het kwaliteitsgebied Onderwijsproces dat de Onderwijsinspectie hanteert binnen het onderzoekskader voor toezicht op het voortgezet onderwijs.
- Tijdens de schoolloopbaan moeten alle leerlingen een keuze maken uit de verschillende profielen. De keuze voor een bepaald profiel betekent impliciet dat daarmee een deel van de mogelijkheden in het vervolgonderwijs wordt uitgesloten en daarmee ook de voorbereiding op een eventueel aansluitend beroep. De profielkeuze bepaalt ook de examenonderdelen.
- De profielkeuze vindt in leerjaar 2 voor vmbo, in havo en vwo in leerjaar 3 plaats. In het daaropvolgende leerjaar wordt begonnen met de profielen.
- Voor vmbo en havo is de duur van het profiel twee jaar en voor vwo drie jaar.
- Per profiel en per examenvak geeft het Inrichtingsbesluit de normatieve studielast weer.
- De inhoud per examenvak wordt omschreven in de Regeling examenprogramma’s voortgezet onderwijs.
- LOB is in het vmbo sinds 2016 verplicht.

Literatuur

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2019). *Wet op het voortgezet onderwijs, geldend van 02-04-2019 t/m heden*.

<https://wetten.overheid.nl/BWBR0002399/>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2018). *Eindexamenbesluit VO, geldend van 01-01-2019 t/m heden*.

<https://wetten.overheid.nl/jci1.3:c:BWBR0004593>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2018). *Inrichtingsbesluit WVO, geldend van 01-01-2019 t/m heden*.

<https://wetten.overheid.nl/BWBR0005946>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2019). *Regeling examenprogramma's voortgezet onderwijs, geldend van -01-08-2019 t/m heden*.

<https://wetten.overheid.nl/BWBR0022061>

Inspectie van het Onderwijs (2018). *Onderzoekskader 2017 voor het toezicht op het voortgezet onderwijs*. Utrecht.

Inspectie van het Onderwijs (2019a). *Kwaliteitsonderzoek Stella Maris College., havo*. Utrecht.

Inspectie van het Onderwijs (2019b). *Kwaliteitsonderzoek Stella Maris College., vwo*. Utrecht.

BIJLAGE

2

Methoden, materialen en sites voor LOB

Voor LOB in het onderwijs zijn er diverse methoden, materialen en (interactieve) websites beschikbaar. Zo leert een beperkte rondgang op internet. De meeste richten zich op het vmbo, een kleiner aantal ook op het havo en vwo.

We hebben de volgende gevonden:

- Mijn LOB
- Qompas
- Simulise
- Edu4all LOB
- De lesmethode LOB van Thieme Meulenhoff
- LOB-dossier Tumult
- LOB-spiekbriefje KPC
- Routekaart vmbo en havo-vwo
- LOB met geïntegreerd Plusdocument
- Lesbrieven LOB-ontwikkelteam Rotterdam
- ACT-Toolkit voor LOB
- YUBU
- Studiekeuze 123 Studiekeuzetesten

Over al deze testen, toetsen, instrumenten is uitvoerigere informatie te vinden. Van de één wat meer dan van de ander omdat bij sommige de informatie alleen beschikbaar is na aanvraag van een proef- of demo-versie. Hieronder volstaan we met een beknopte beschrijving, inclusief de url, zodat geïnteresseerden daar meer informatie kunnen vinden. We pretenderen niet een volledig overzicht te hebben van alle beschikbare materialen. Wel om te laten zien dat er sprake is van een heel breed en geschakeerd aanbod.

Mijn LOB

Met Mijn LOB werkt de leerling aan zijn loopbaanontwikkeling in een eigen LOB-portal. De leerling kan alles meenemen na tussentijdse beëindiging of afsluiting van de opleiding. De school moet daarvoor een licentie aanschaffen. De school kan zelf de content invullen of de ontwikkelde content overnemen. Voor meer informatie: https://www.inctrl.nl/producten_en_diensten/mijn_lob

Qompas

Qompas zegt over zichzelf dat het specialist is op het gebied van studiekeuze, carrièrekeuze en loopbaanbegeleiding. Aan middelbare scholen levert Qompas verschillende tools voor begeleiding van scholieren bij vakken-, profiel- en studiekeuze. Qompas heeft een LOB-methode voor vmbo/mavo, een voor havo/vwo, maar ook voor profielkeuze en studiekeuze. Qompas verzorgt ook trainingen en geeft advies. Voor meer informatie: www.Qompas.nl

Simulise

Simulise is het digitaal portfolio waarvan de leerling zelf eigenaar is. Met het portfolio bouw je iets op voor later, zodat leerlingen er niet alleen op school profijt van hebben maar ook daarna. Simulise biedt leerlingen en studenten alle mogelijkheden om hun vaardigheden te ontwikkelen en aan te tonen; ook de vaardigheden die nodig zijn voor een goede loopbaanoriëntatie. Samen met brede vaardigheden geeft dat een beeld van je kunnen en je mogelijkheden. Daarom levert Simulise standaard uitgebreide rubrieken mee voor de

vijf Loopbaanvaardigheden die Marinka Kuijpers heeft uitgewerkt (Marinka Kuijpers is bijzonder hoogleraar aan de Open Universiteit en de grondlegger van deze vijf loopbaanvaardigheden of -competenties). Deze vaardigheden worden bij elkaar gebracht in een overzichtelijk competentiediagram van alle LOB-vaardigheden. Simulise bevat daarnaast ruim dertig opdrachten die betrekking hebben op LOB. Deze opdrachten worden standaard meegeleverd en kunnen zo worden gebruikt of naar eigen wens worden aangepast.

Voor meer informatie: <https://www.simulise.com/>

Edu4all LOB

Edu4all LOB bestaat uit een interactieve website met meer dan honderd praktische LOB-acties. Er zijn acties voor:

- leerjaar 1 t/m 4
- grote variatie aan vragenlijsten en testen
- 100 praktische LOB-acties voor:
 - één of meerdere leerlingen
 - binnen- en buitenschools onderwijs
 - grote en kleine LOB-projecten

Alle LOB-acties zijn gekoppeld aan de vijf LOB-competenties/vaardigheden en leveren een bewijs op. Dit bewijs voegt de leerling toe aan het (digitale) LOB-dossier. Zo bepaalt u zelf met welke opdrachten u invulling geeft aan LOB.

De website wordt ondersteund met vier werkboeken:

- Leren kiezen
- Een profiel kiezen
- Een mbo-domein kiezen
- Een vervolgopleiding kiezen.

Voor meer informatie zie: <https://www.edu-actief.nl/edu4all-lob>

De lesmethode LOB van Thieme Meulenhoff

Loopbaanoriëntatie en -begeleiding heeft een integrale plaats in het lesmateriaal van MIXED. Het is geen afzonderlijk vak, maar is verweven met de beroepsgerichte profielmodules en keuzevakken die een leerling volgt. Dit betekent dat leerlingen bij hun opdrachten vooraf oriënteren en hun mening vormen, terwijl ze achteraf reflecteren op wat ze hebben gedaan. Door deze werkwijze wordt ook de noodzakelijke koppeling met de beroepspraktijk gemaakt. Een leerling zal op deze manier tijdens leerjaar 3 en 4 ontdekken welke opleidingen en beroepen bij hem passen. Er wordt aangesloten bij de vijf loopbaancompetenties van Kuijpers. LOB is sterk gekoppeld aan de werkplek of het werkbedrijf en geïntegreerd in het lesmateriaal. De tijdsduur van de LOB-opdracht is twee uur per weekblok. Een van de LOB-opdrachten in een profielmodule of keuzevak is een gespreksopdracht met de docent, ouders of leerlingen met elkaar.

Voor meer informatie zie: <https://www.thiememeulenhoff.nl/voortgezet-onderwijs/vmbo-beroepsgericht/mixed/wat-biedt-de-methode/lob>

LOB-dossier Tumult

De LOB-methode van Tumult geeft leerlingen de handvatten die ze nodig hebben om zelfstandig keuzes te kunnen maken. Het betreft een complete leerlijn voor het vmbo voor klas 1 t/m 4. Ze bevat handige LOB-taken die zorgen voor een koppeling naar de praktijk. Ze maakt gebruik van een portfolio en handige thuisopdrachten die leerlingen met hun ouders kunnen doen. De vijf loopbaancompetenties vormen er de basis van.

De methode bestaat uit boeken, een per leerjaar. Voorts zijn lesbrieven beschikbaar. Voor meer informatie zie: <https://www.tumult.nl/lob/>. Voor een schematische weergave van de leerlijn zie: https://www.tumult.nl/wp-content/uploads/2019/01/Leerlijn-LOB-123-en-4-2018-19_GL.pdf

LOB-spiekbriefje KPC

Het LOB-spiekbriefje is een houvast in de gesprekken die je mét leerlingen voert. Deze box is een eenvoudige manier om belangrijke gesprekspunten, vragen, antwoorden en vervolgstappen vast te leggen. Het LOB-spiekbriefje helpt je om op een snelle en eenvoudige manier mét de leerling in gesprek te gaan met als doel de loopbaancompetenties van de leerling te versterken. Voor meer informatie zie: <https://www.kpcgroep.nl/media/1111/lob-spiekbriefje.pdf>

Routekaart vmbo en havo-vwo

In juli 2011 is de LOB Routekaart voor vmbo-scholen tot stand gekomen in het kader van het project stimulering LOB/VO. Deze Routekaart biedt op concrete wijze inzicht in de manier waarop scholen uitvoering geven aan LOB en reikt nieuwe ideeën aan om LOB te versterken. De LOB Routekaart kan gebruikt worden als inspiratiebron voor andere scholen die een kwaliteitsimpuls aan LOB willen geven.

In 2011/12 is in samenspraak met enkele havo/vwo-scholen een aangepaste versie tot stand gekomen: de LOB Routekaart voor havo en vwo.

De LOB Routekaart is een onderdeel van de Loopbaanbox. Deze box bevat allerlei handreikingen en hulpmiddelen om LOB binnen de school te versterken. Met behulp van zeven stappen wordt in kaart gebracht hoe een kwaliteitsslag op LOB vormgegeven wordt.

De stappen betreffen antwoorden op de vraag:

- Waar staan we eigenlijk met LOB?
- Waar willen we naartoe als school?
- Waar gaan we ons op richten?
- Hoe doen we dat?
- Wat voor kennis en vaardigheden hebben we daarvoor nodig?
- Hoe nemen we iedereen mee?

Voor meer informatie zie:

https://www.expertisepuntlob.nl/xfile/655/lob-routekaart_havo-vwo_1.pdf

LOB met geïntegreerd Plusdocument

Dit is een set van ontwikkelingsgerichte leermiddelen met doorlopend portfolio en online hulpmiddelen voor leerling, decaan, mentor en ouder. De leerling kan zowel op school als thuis aan zijn LOB werken. Voor de Profielkiezer (vwo 3 en havo 3), de Loopbaanverkenner (bovenbouw vmbo en mbo) en de Pionier (onderbouw vmbo en havo) kan gekozen worden voor alleen digitaal of voor digitaal met werkboek. De Studieloopbaanplanner (bovenbouw havo/vwo) is een volledig digitaal leermiddel. Bij alle leermiddelen is een doorlopend portfolio en plusdocument beschikbaar. Op internet zijn opdrachten voor gebruik in de LOB-lessen beschikbaar. Voorts gevalideerde tests gericht op LOB en studievoortgang (interesse, studievaardigheden, talenten, persoonlijkheid); een Plusdocument waarin de leerling zichzelf leert presenteren; online reflectie- en verslagformulieren; een heldere zoekstructuur voor de leerling naar vervolgstudies gekoppeld aan eigen interesse; relevante links (beroepen en opleidingeninformatie); ontwikkelingsgericht portfolio volgens de vijf loopbaancompetenties; monitorfunctie voor decaan en mentor; een mailfunctie naar de klas en leerling; handleidingen en kant-en-klare lesinstructie voor de mentor / decaan; ouderparticipatie met instrumenten voor ouderfeedback en inlogmogelijkheid ouders. Dit alles resulteert in een loopbaandossier met onderbouwd loopbaanplan als voorbereiding op een intake- en studiekeuzecheck in het mbo, hbo en wo. LOB is een product van Profiel ASL. Voor meer informatie zie: <https://www.beroepskeuzedagboek.nl/site/home.php>

Lesbrieven LOB-ontwikkelteam Rotterdam

Het LOB-ontwikkelteam Rotterdam heeft in schooljaar 2015-2016 een bijdrage geleverd aan de verbetering van de overgang vo-hbo door te werken aan de ontwikkeling van de ideale LOB-leerlijn en een goede instructie (voor de leerling en de begeleiding) in de vorm van lesbrieven voor minimaal drie LOB-activiteiten in havo 3, 4 en 5. Deze set van lesbrieven vormen met elkaar een doorlopende leerlijn richting de studiekeuze waarbij een optimale verbinding en verwijzing is met/naar het hbo. De lesbrieven beschrijven een les rondom een bepaalde LOB-activiteit in havo 3, 4 en 5. Deze lesbrieven zijn gemaakt vanuit het uitgangspunt dat voldoende aandacht, voorbereiding en bijbehorende acties door zowel leerling als begeleiders de effectiviteit en kwaliteit van de LOB-activiteit verhogen. Deze set van lesbrieven vormen met elkaar een doorlopende leerlijn richting de studiekeuze waarbij een optimale verbinding en verwijzing is met/naar het hbo. De lesbrieven zijn door decanen vo en medewerkers hbo samen opgesteld en zijn vrij te gebruiken of aan te passen naar eigen inzicht.

Voor meer informatie zie: <https://aansluiting-voho010.nl/thema-s/lob>

ACT-Toolkit voor LOB

De ACT-toolkit omvat 25 instrumenten die op verschillende manieren kunnen worden ingezet om het studiekeuzeproces van leerlingen en studenten te ondersteunen. Hij is ontwikkeld voor de bovenbouw havo/vwo en de beginfase van het hoger onderwijs. De tools hebben tot doel:

- een effectievere aanpak van de keuzesituatie en -problemen
- het leren maken van loopbaankeuzes en het verdiepen van het keuzeproces
- vermindering van keuzestress
- studiekeuzes waarmee leerlingen commitment ervaren en daardoor motiverender en stabiel zijn
- bijdragen aan de psychische weerbaarheid en flexibiliteit die nodig zijn voor succesvol werken en leven in de komende decennia.

De toolkit beoogt een verantwoorde, praktische, innovatieve en effectieve aanvulling te bieden op al bestaande instrumenten en methoden voor LOB. Voor het gebruik ervan wordt een training verzorgd. Voor meer informatie zie: <https://www.act-in-lob.eu/>

Yubu

Yubu gaat uit van een activerende didactiek. Naast klassikale themalessen, testjes, individuele opdrachten en groepsopdrachten biedt Yubu 16 educatieve LOB-spellen. Deze echte serious games bieden de mogelijkheid om LOB positief op de kaart te zetten binnen school. Om leerlingen extra te motiveren maakt Yubu gebruik van gamification in het online platform.

Doordat alles wat Yubu maakt eerst wordt voorgelegd aan het Yubu-leerlingenpanel, sluit het aan op de belevingswereld van leerlingen. Elk spel, elke opdracht, elke functie op de website: zonder goedkeuring van leerlingen komt het er niet op. Yubu biedt iedere leerling een eigen planning met opdrachten specifiek gericht op zijn uitdagingen. Zo werkt de leerling gericht aan het eigen portfolio waar zelfbeeld en opleidingsbeeld samenkomen. Op deze manier wordt met Yubu ingespeeld op het gegeven dat sommige leerlingen al een scherp beeld van hun toekomst of zelfbeeld hebben, terwijl anderen nog geen enkel idee hebben. Het is een volledige methode van brugklas tot eindexamen, voor vmbo, havo en vwo. Voor meer informatie zie: <https://www.yubu.nl/>

Studiekeuze 123 Studiekeuzetesten

Studiekeuze123 is opgericht door het ministerie van OCW, in samenwerking met studenten en het hoger onderwijs en verspreidt betrouwbare informatie over studiekeuze. De studiekeuzetesten geven aan waar de mogelijkheden van een leerling liggen en wat zijn interesses zijn. Nodig om een goede studiekeuze te kunnen maken.

Je wil gaan studeren, maar wat zijn jouw mogelijkheden en waar liggen jouw interesses? Er zijn online drie instrumenten beschikbaar: de oriëntatiemeter, de interessesettest en de persoonlijkheidsmeter.

De oriëntatiemeter is een test die laat zien hoe ver je bent in jouw studiekeuzeprocess. Sta je nog aan het begin en heb je nog geen idee? Of heb je al wat stappen gezet? In welke fase je ook zit, er is altijd een aantal acties dat je nog kunt ondernemen. De test is gratis en duurt ongeveer 15 minuten. De Interessesettest helpt je bij het kiezen van een studie die past bij jouw interesses. Je krijgt inzicht in jouw favoriete beroepssectoren (zoals 'Sport') en beroepsactiviteiten (zoals 'Organiseren'). Bij deze wetenschappelijk onderbouwde test geef je steeds aan hoe interessant bepaalde werkzaamheden lijken. De test duurt zo'n 15 minuten en er moet voor betaald worden. Met de persoonlijkheidsmeter (10 minuten) ontdek je jouw persoonlijkheidskenmerken en welke beroepen daarbij aansluiten. Met deze kennis kun je gericht op zoek naar een passende studie. De test is gratis.

Voor meer informatie zie: <https://www.studiekeuze123.nl/studiekeuzetesten>

Samenvattende conclusies

- Er is een heel, heel ruim aanbod aan methoden, materialen en sites die ingezet kunnen worden bij LOB.
- Dit aanbod is voor een groot deel afkomstig van commerciële partijen, voor een kleiner deel van publieke instellingen.
- Het aanbod is meer op het vmbo gericht en minder op het havo/vwo.
- De aanpak loopt uiteen, van werkboeken tot volledig digitaal, vaak ook geïntegreerd in de website van de school.
- Een deel start al in leerjaar 1, een ander deel komt pas aan bod op het moment dat de profielkeuze gemaakt moet worden, weer een deel loopt door t/m het examenjaar.
- Een deel sluit expliciet aan bij de vijf loopbaancompetenties van Marinka Kuijpers.

BIJLAGE

3

Praktijkvoorbeelden van LOB

Hoe pakken vo-scholen LOB aan? Om er een beetje zicht op te krijgen, hebben we een aantal praktijkvoorbeelden gezocht en gevonden. Uiteraard is dit niet een allesomvattend overzicht en komen er zeker ook andere invullingen voor. Er blijkt een grote variatie in te zitten. LOB in het havo en vwo begint in het algemeen pas in leerjaar 3. Dat in leerjaar 1 begonnen wordt lijkt met name voor te komen in het vmbo. Er wordt vaak gebruik gemaakt van internettools zoals Profielkiezer, Qompas, Dedecaan.net. De scholen verschillen ook in de mate van gedetailleerdheid in de beschrijving van hun aanpak aan leerlingen en ouders.

Hendrik Pierson College (HPC) in Zetten

Deze school heeft voor *havo en vwo* een planning profielkeuze in klas 3. Er wordt begonnen in periode 2 (november/december) met klassikale lessen waarbij gebruik wordt gemaakt van Qompas (www.Qompas.nl). In dat programma maken leerlingen opdrachten.

In januari zijn er projectdagen; op school wordt voorlichting gegeven over de (nieuwe) vakken. Verder krijgen de havo- en vwo-leerlingen voorlichting over de belangrijkste hogescholen en universiteiten in de omgeving (HAN, RU, WUR). In maart volgt dan de formulering van het advies. Dit wordt in een gesprek met de decaan gematcht met de wensen van de leerling en indien nodig besproken met ouders.

In april is er dan een nabespreking met de ouders en wordt het profielkeuzeformulier ondertekend. In mei worden de profielkeuzes ingebracht in het rooster, worden clustergroepen vastgesteld. In juli vindt de definitieve vaststelling plaats, afhankelijk van prestaties. Ouders worden op de hoogte gehouden via mail en ouderavonden in september en januari.

In het *mavo en vmbo* vinden tal van activiteiten met LOB plaats. Door de jaren heen maakt de leerling kennis met beroepen en opleidingen waardoor de leerling zich goed kan oriënteren op zijn/haar toekomstige loopbaan.

- Klas 1: De leerlingen gaan een dag op stage bij een bedrijf van een bekende (januari). Ook gaan ze kennismaken met techniek bij Techno Promo (juli).
- Klas 2 : De leerlingen werken aan de Praktische Sector Oriëntatie (PSO) aan de hand van de methode Qompas.
- Klas 3 : PSO + bezoek Scholenmarkt (november) + bezoek oriëntatiedagen (week 10).
- Klas 4 : Sectorwerkstuk + bezoek Scholenmarkt (november) + bezoek oriëntatiedagen (week 48) + beroepsoriënterende stageweek bestaande uit twee dagen stage en twee dagen een programma op school. De leerlingen moeten zelf een stageplaats vinden (week 49).

De decaan speelt in het gehele LOB-proces een belangrijke rol. Behalve adviseren over wat de leerling na de schoolopleiding gaat doen, begeleidt hij ook leerlingen en mentoren in het keuzeproces van de leerling. Hij praat over de vakkenpakketkeuze in klas 2 en 3 en ook over de beroepsrichting die het beste past bij de leerling. Daarnaast adviseert hij de leerlingen die na de mavo willen doorleren op de havo. Op de ouderavonden geeft de decaan voorlichting over vakkenpakketkeuzes en de beroepsrichtingen die er binnen het vmbo en mbo zijn.

Het Assink lyceum, o.a. Haaksbergen

In leerjaar 1 en 2 van vmbo-g/tl hebben leerlingen vier uur LOB (loopbaanoriëntatie en -begeleiding). Vooral het ontdekken van hun persoonlijke kwaliteiten en vaardigheden blijkt bij verdere studie en het latere werk waardevol.

Een van de kenmerken van DOE-tijd (DOE staat voor Denken, Ontwikkelen en Ervaren) en LOB is dat het kind bedrijven en instanties buiten de school leert kennen. 'Het Assink wil doen, ontdekken en ervaren. Onze school is sterk maatschappelijk betrokken en kiest bewust én gezamenlijk vanuit alle leerroutes voor samenwerking in de regio. Leerlingen uit het vmbo, havo en vwo krijgen in het nieuwe gebouw van Het Assink en MaxX gezamenlijk een innovatieruimte tot hun beschikking. De leerlingen leren zo door te ervaren, te kiezen, te reflecteren en te netwerken in de omgeving. Met de opgedane kennis en deze praktische profieloriëntatie is de leerling goed in staat op basis van zijn of haar eigen interesses en voorkeuren te kiezen uit de vier profielen die het Assink aanbiedt voor leerjaar 3 en 4.'

Opmerking: deze aanpak staat alleen bij het vmbo.

Revislyceum in Maassluis

De leerlingen in de Tweede Fase zijn verplicht zich te verdiepen in mogelijke vervolgopleidingen. Hiertoe moeten ze LOB-uren maken (loopbaanoriëntatie). Dit zijn twintig verplichte uren per jaar. De leerlingen kunnen LOB-uren maken door naar open dagen te gaan, proefstuderen/proefflessen volgen enzovoort.

De LOB-uren worden bijgehouden door de decaan. De decaan helpt de leerlingen uit klas 3 bij het maken van een gedegen keuze voor een bovenbouwprofiel. Er wordt daarvoor mede gebruik gemaakt van de website 'dedecaan.net'. Op deze website kunnen de leerlingen zich oriënteren op vervolgonderwijs. Ook kunnen ze hierop hun gemaakte LOB-uren bijhouden. De leerlingen kunnen bij hun decaan vragen om een inlogaccount.

Marianum in Lichtenvoorde en Groenlo

Bij LOB op het Marianum staan de vijf Loopbaancompetenties, die ontwikkeld zijn door Marinka Kuijpers, centraal. Deze vijf competenties zijn:

- 1 Kwaliteitenreflectie – gaat het om weten waar je goed en minder goed in bent. Wie ben ik en wat kan ik?
- 2 Motievenreflectie – vraagt van de leerlingen om over zichzelf na te denken over de vragen: wat wil ik en wat drijft mij?
- 3 Werkexploratie – welk soort werk past bij mij?
- 4 Loopbaansturing – wat wil ik dan later eigenlijk worden?
- 5 Netwerken – wie kan mij helpen bij het zoeken naar antwoorden op de hierboven gestelde vragen? En hoe creëer ik een netwerk van mensen die me kunnen helpen bij mijn (studie)loopbaan?

Al met al is het nog niet zo eenvoudig om de juiste weg te vinden. Wellicht ontdekt de jongen die er ooit van droomde brandweerman te worden, dat hij kwaliteiten heeft die beter van pas komen bij het beroep van timmerman, gespecialiseerd in restauratiewerk. Marianum wil de vmbo-leerlingen helpen en begeleiden bij het maken van de juiste keuzes in hun (studie)loopbaan. Hiervoor heeft de school voor de onderbouw een geheel eigen en unieke lesmethode geschreven.

In de onderbouw staat de oriëntatie op de vier profielen centraal. In het tweede leerjaar maken de leerlingen namelijk de keuze voor een van de profielen, die in de bovenbouw worden aangeboden. De eigen methode KIK, wat staat voor 'Kijken In Kansen', laat leerlingen op onderzoekende, uitdagende en praktische wijze kennis maken met deze profielen. Dit gebeurt onder meer aan de hand van de thema's Pubervakantiepark en Zwarte Cross.

In de onderbouw krijgen de leerlingen per week vier lesuren LOB. Hier ligt de nadruk vooral op 'contextgericht onderwijs', waarbij ontdekken, ervaren en leren door 'doen' belangrijke speerpunten zijn. Zo gaan de leerlingen bijvoorbeeld om de twee weken twee lesuren naar de bovenbouw om daar in de praktijklokalen ervaring op te doen met de vier profielen BWI, PIE, Z&W en E&O.

Binnen de methode KIK zijn ook de '21st century skills' verwerkt. Hiermee worden de volgende vaardigheden bedoeld: communiceren, samenwerken, probleemoplossend vermogen, creativiteit, kritisch denken, sociale en culturele vaardigheden, ict-basisvaardigheden, informatievaardigheden, mediawijsheid, computational thinking en zelfregulering. Marianum maakt ook gebruik van de digitale methode Qompas waarin onder meer het LOB-dossier is opgenomen. Op gezette tijden werkt de leerling met deze methode, die ook helpt bij het zoeken naar antwoorden op de eerder gestelde vragen die horen bij de loopbaancompetenties. In de loop van de leerjaren ligt het accent steeds meer op de vragen: 'Wat voor een soort werk past er precies bij mij? Wat wil ik later worden? En wat voor een opleiding(en) heb ik hiervoor nodig?' Door het zoeken naar antwoorden op deze vragen bereidt de leerling zich voor op het vervolg van zijn loopbaan in het mbo en beroepenveld. Vanzelfsprekend staat de leerling niet alleen bij het zoeken naar antwoorden op al deze vragen. De mentor is de degene die de leerling in eerste instantie begeleidt in dit continue proces. De mentor voert zogeheten LOB-gesprekken met zijn mentorleerlingen en ziet er op toe dat het LOB-dossier op orde is. Het LOB-dossier is een verplicht examenonderdeel dat uiteindelijk 'naar behoren' moet worden afgesloten in leerjaar 4. Gedurende zijn 'loopbaan' op Marianum maakt de leerling in de onderbouw opdrachten, neemt hij deel aan activiteiten en voert hij, zoals gezegd LOB-gesprekken (voornamelijk met zijn mentor). Dit alles legt hij vast in zijn dossier.

Dollard college

Leerlingen leren door middel van ervaringen op en buiten de school bewust na denken over wat de mogelijkheden zijn in de toekomst en hoe ze deze mogelijkheden kunnen creëren. Door te leren ontdekken wat je kan, wat je zou willen, wat bij je past, hoe je daar zou kunnen komen en wie je daarbij zou kunnen helpen, kunnen leerlingen zich op de juiste manier voorbereiden. Met behulp van de vijf loopbaancompetenties zijn ze in staat al lerend en werkend hun loopbaan zelf te sturen. De vijf loopbaancompetenties zijn:

- Kwaliteitenreflectie – Wat kan ik?
- Motievenreflectie – Wat wil ik?
- Werkexploratie – Wat past bij mij?
- Loopbaansturing – Hoe kom ik daar?
- Netwerken – Wie kan mij daarbij helpen?

Tijdens de reguliere lessen, projectdagen gericht op LOB, stages en LOB-gesprekken leren de leerlingen om op een bewuste manier te werken aan deze loopbaancompetenties. Deze leerervaringen plaatsen de (vmbo) leerlingen in een digitaal loopbaandossier (portfolio).

Carmel College Salland

Alle leerlingen worden uitgebreid begeleid bij hun studie- en beroepskeuze. De school geeft ze inzicht in hun interesses, capaciteiten en sterke en zwakke kanten.

In het vak LOB komen de volgende activiteiten aan bod:

- arbeids- en opleidingsoriëntaties
- stages
- vakkenkeuze
- excursies
- bezoek open dagen

- mbo-informatieavond
- meeloopdagen mbo
- opbouw portfolio
- interesselisten.

Via testen en persoonlijke gesprekken worden de individuele kwaliteiten en behoeften van de leerling steeds duidelijker. De school beschikt over een uitgebreid scala aan informatiemateriaal van vervolgoopleidingen op het CCS zelf en op het mbo.

De mentor heeft binnen LOB een belangrijke rol. De mentor voert de gesprekken met de leerlingen en helpt ze bij het afwegen van keuzes. Bovendien weet hij goed wat de kwaliteiten en valkuilen van de leerlingen zijn. De mentor heeft namelijk veel en intensief contact met ze. Hij kan een beroep doen op kaderdocenten om mee te denken over de toekomst van een leerling. Omgekeerd kunnen leerlingen met hun ouders/verzorgers een afspraak maken met de mentor om hierover in gesprek te gaan.

OBC Bommel

Op het OBC start het LOB-programma voor havo-vwo in het profielkeuzejaar (derde klas, keuze van vakkenpakket). De leerlingen maken procesmatig een voorlopige- en daarna definitieve profielkeuze. Docenten geven een advies t.a.v. de te kiezen vakken. Onder begeleiding van de mentoren maken de leerlingen, grotendeels zelfstandig thuis, opdrachten in keuzeweb (te vinden op de portal dedecaan.net). Deze opdrachten geven de leerlingen informatie en inzicht in hun mogelijkheden en kwaliteiten. Overige activiteiten:

- kijkje op de werkvloer bij ouders
- ingenieur en ondernemer voor de klas
- profielkeuze-dag en techno-dag op de HAN (3 havo)
- voorlichting van bovenbouwleerlingen aan derdeklassers

In leerjaar 4 en 5 havo richt het LOB-programma zich op het maken van een verantwoorde studiekeuze. Leerlingen maken een LOB-portfolio in dedecaan.net.

Leerjaar 4:

- In samenwerking met de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen en onder begeleiding van de mentoren nemen de leerlingen deel aan het VLS-programma (Van Leerling naar Student). Kernactiviteiten: bezoek aan de HAN en voorlichting door studenten, werken aan een loopbaanpaspoort.
- VHON (voorlichtingsavond Hoger Onderwijs) in februari.
- In het kader van werkveldoriëntatie bezoeken de leerlingen bedrijven in de regio.
- Het bezoeken van twee LOB-oriëntatieactiviteiten in het hbo is verplicht.

Leerjaar 5:

- voorlichting studiekeuze en aanmelding door decaan in september
- snuffelstage (relatie tussen studie en beroep) in november
- pitchen studiekeuze in januari
- eindverantwoording studiekeuze in april
- Het bezoeken van twee LOB-oriëntatieactiviteiten in het hbo is verplicht.

In leerjaar 4, 5 en 6 vwo richt het LOB-programma zich op het maken van een verantwoorde studiekeuze. Leerlingen maken een LOB-portfolio in de decaan.net.

Leerjaar 4:

- Programma op de Radboud Universiteit (RU Try-out)
- Voorlichtingsavond Hoger Onderwijs (VHON)
- naar keuze: het bezoeken van Open dagen enzovoort.

Leerjaar 5:

- Project Loopbaan oriëntatie in oktober
- Oud-leerlingen en ouder-informatiemarkt in november
- Het bezoeken van twee oriëntatieactiviteiten in het hoger onderwijs is verplicht

Leerjaar 6:

- Voorlichting studiekeuze en aanmelding door decaan in september
- Oud-leerlingen gastsprekers in de vak lessen
- Pitchen studiekeuze in januari
- Eindverantwoording studiekeuze in april
- Het bezoeken van twee oriëntatieactiviteiten in het hoger onderwijs is verplicht.

Dedecaan.net voorziet in een schat aan informatie over studiekeuze, opleidingen, interesstests, keuzeweb en de studiekeuzekalender. Leerlingen bouwen een LOB-portfolio op en hebben de mogelijkheid te chatten met leerlingen van andere scholen. De portal is te bereiken via de ELO van Magister, ouders kunnen zich na toestemming van hun kind ook aanmelden.

Berlage Lyceum

Hoe meer opleidingsmogelijkheden een leerling onderzoekt, des te beter, is het motto bij deze school. In de bovenbouw ontplooit iedere leerling activiteiten in het kader van LOB. Zoals een sollicitatietraining, bezoek aan een voorlichting over diverse hbo-opleidingen, bezoeken van open dagen, deelnemen aan master-classes en meer. Leerlingen bezoeken half november een voorlichtingsavond om informatie te krijgen over verschillende studies. Docenten en studenten van de HvA komen op bezoek bij de havo-4-leerlingen. Vanaf begin december kan de leerling een dag meelopen met een student van de HvA. Het contact met de student geschiedt op eigen initiatief.

Van de leerlingen wordt verwacht dat ze meer dan één Open Dag bezoeken. Daarvan moet een verslag gemaakt worden waarin de volgende punten verwerkt worden:

- Welke Open Dag heb je bezocht? (opleiding, waar, datum)
- Wat zijn de toelatingseisen?
- Toekomstmogelijkheden?
- Hoe gaat de studie er inhoudelijk uitzien?

Met behulp van de UvA-HvA Interesstest kan de leerling erachter komen naar welke interessegebieden zijn voorkeur uitgaat. Het maken van de test duurt ongeveer twintig minuten en is gratis. Die Interesstest kan het hele jaar door gemaakt worden op werkdagen tussen 10 en 17 uur bij Studievoorlichting van de HvA. De uitslag van de test kan de leerling als hij dat wil nabespreken. Tijdens de nabespreking krijgt hij aan de hand van de testuitslag suggesties aangereikt voor opleidingen die passen bij zijn interesseprofiel. Daarvoor kan een afspraak voor een nabespreking na afloop van de test gemaakt worden.

Verder worden de leerlingen gewezen op de Studiebeurs die jaarlijks in de Jaarbeurs in Utrecht wordt georganiseerd, waar alle mbo-, hbo- en wo-opleidingen zich presenteren. Er wordt ook verwezen naar:

- *Proefstuderen/meelopen*: dit kan op bijna alle universiteiten en hogescholen. De leerling krijgt vrij van school. Aan te vragen via de decaan. Er moet een verslag worden ingeleverd.
- *Bezoeken van open dagen*: leerlingen moeten voor het verplichte gedeelte van LOB een open dag bezoeken. Daarnaast kunnen ze meer open dagen bezoeken. Er moet een verslag worden ingeleverd.
- *Webclasses/Masterclasses*: zie informatie bij HvA, VU en UvA. Deze mogelijkheid wordt door de meeste universiteiten en een aantal hogescholen geboden. Omdat alles via het internet gaat, kan dus ook makkelijk een webclass aan bijvoorbeeld een Technische Universiteit gevolgd worden.

Voorts wordt gewezen op een aantal handige websites:

www.studiekeuze123.nl/ De officiële website van het Hoger Onderwijs. Dit is de site die je leerlingen kunt aanraden om het volgende uit te zoeken:

- opendagenoverzicht
- test- en keuzeprogramma's
- vergelijken van verschillende opleidingen
- welke vervolgopleiding met welk profiel
- enzovoort

www.studierichting.startpagina.nl/: een handig overzicht van sites per studierichting. Let op! deze site is niet compleet. Bijvoorbeeld bij de studie psychologie staan alleen Nijmegen en Utrecht vermeld, terwijl je dit op meer plaatsen kunt studeren.

www.beroepskeuze.startpagina.nl/: Sites met veel beroepskeuzetesten. Ook als je al weet wat je wilt gaan worden, maar niet welke opleiding je daarvoor moet volgen is dit de site.

www.master.startpagina.nl/: overzicht van alle masteropleidingen.

www.hbo.startpagina.nl/: overzicht van alle hbo-opleidingen.

www.universiteiten.startpagina.nl/: overzicht van alle universitaire opleidingen.

www.ib-groep.nl/ site van de ib-groep met alle informatie over studiefinanciering, loting en inschrijven.

Schöndeln lyceum

Het doel van loopbaanoriëntatie in de brugklas en het tweede leerjaar (havo/vwo) is leerlingen voor te bereiden op de keuzes die ze later moeten maken. Het gaat erom dat leerlingen leren wat een keuzeproces is, hoe het werkt en welke informatie zij daarbij nodig hebben. Leerlingen worden bewust gemaakt van hun relatie tot de diverse vakken en de betekenis daarvan voor latere keuzes. Vakdocenten belichten de betekenis van de schoolvakken voor de leerling zelf, voor de maatschappij en voor studie- en beroepskeuze. Mentoren organiseren klasgebonden activiteiten, zoals zelfbeeldverheldering.

In het derde leerjaar bereidt de leerling zich voor op de profielkeuze in de tweede fase: de bovenbouw. Hiervoor gebruiken ze de methode Profielkiezer. Op basis van zijn zelfbeeld, zijn vaardigheden, interesses en capaciteiten kiest de leerling het juiste profiel. Deze methode geeft inzicht in de te kiezen profielen en de daaruit voortvloeiende vervolgopleidingen.

In de bovenbouw (tweede fase) staan de LOB-activiteiten voor leerlingen in het teken van:

- jezelf beter leren kennen
- leren kiezen van een vervolgopleiding
- je oriënteren in de wereld van opleidingen en van de arbeidsmarkt
- goede informatie vinden en beoordelen
- kunnen aangeven waarom een bepaalde keuze goed of slecht is
- een keuzeplan maken en hierbij de juiste vragen stellen
- open dagen en meeloopdagen bezoeken.

Bron: schoolpagina Lyceum Schöndeln

In leerjaar 3 gaat de school met de leerling aan de slag om te komen tot de juiste profielkeuze voor het vierde jaar. Voor de ouders wordt er elk najaar een voorlichtingsavond georganiseerd waarin de vier mogelijke profielen worden toegelicht. Tijdens de mentorlessen wordt met de leerling de profielkeuze voorbereid. Hiervoor gebruikt de school de methode Profielkiezer. Ook is er tijdens een dagdeel een groepsprogramma met een studiekeuze-beroepskeuzeadviseur. Jaarlijks wordt een hbo-avond, een keer in de twee jaar ook een wo-avond georganiseerd.

In januari maakt de leerling een voorlopige profielkeuze, hij heeft één of meer gesprekken met de decanen en maakt dan uiterlijk in mei een definitieve profielkeuze.

LOB in havo 4

- info via ouderavond
- leerlingen met extra vak regelen plaatsing bij lessen
- bijstelling profielkeuze uiterlijk 1 december
- bezoek aan Fontys Hogeschool
- informatieavond Laurentiusziekenhuis
- info via (jaarlijkse) hbo-avond
- banenmarkt
- bezoeken open dagen/meeloopdagen
- bijhouden van portfolio in Beroepskeuzedagboek
- voorlichting decanen in de klas
- individuele gesprekken op afspraak bij een decaan.

LOB in havo 5

- info via ouderavond
- voorlichting decanen in de klas
- bezoeken open dagen/meeloopdagen
- groepsprogramma bureau Profiel/ASL (mits ingekocht door ouders)

- bijhouden van portfolio in Beroepskeuzedagboek
- info via (jaarlijkse) hbo-avond
- informatieavond Laurentiusziekenhuis
- infoavond studiefinanciering (DUO) voor ouders
- individuele gesprekken op afspraak bij een decaan
- aanmelden Studielink, DUO en aanmelden bij vervolgopleiding
- decanen controleren aanmeldingen vervolgonderwijs
- vóór 1 februari aanmelden overstap van havo 5 naar vwo 5.

LOB in vwo 4

- info via ouderavond
- leerlingen met extra vak regelen plaatsing bij lessen
- voorlichting decanen in de klas
- info via (jaarlijkse) hbo-avond
- info via wo-avond (1x in de 2 jaar)
- informatieavond Laurentiusziekenhuis
- banenmarkt
- bezoek aan universiteit van Leuven tijdens introductieweek
- bijstelling profielkeuze uiterlijk 1 december
- bezoeken open dagen/meeloopdagen
- bijhouden van portfolio in Beroepskeuzedagboek
- doorstroom naar havo uiterlijk doorgeven bij leerlingbespreking in april
- individuele gesprekken op afspraak bij een decaan.

LOB in vwo 5

- info via ouderavond
- leerlingen met extra vak regelen plaatsing bij lessen
- voorlichting decanen in de klas
- info via (jaarlijkse) hbo-avond
- info via wo-avond (1x in de 2 jaar)
- informatieavond Laurentiusziekenhuis
- groepsprogramma bureau Profiel/ASL (mits ingekocht door ouders)
- bezoeken open dagen/meeloopdagen
- doorstroom naar havo 5 uiterlijk doorgeven bij leerlingbespreking 3
- individuele gesprekken op afspraak bij decaan.

LOB in vwo 6

- info via ouderavond
- leerlingen met extra vak regelen plaatsing bij lessen
- voorlichting decanen in de klas
- info via (jaarlijkse) hbo-avond
- info via wo-avond (1x in de 2 jaar)
- bezoeken open dagen/meeloopdagen
- infoavond studiefinanciering (DUO) voor ouders
- individuele gesprekken op afspraak bij een decaan
- aanmelden Studielink, DUO en aanmelden bij vervolgopleiding
- controleren aanmeldingen vervolgonderwijs door decanen.

Rotterdam-Zuid

In dit geval niet een school maar samenwerkende schoolbesturen die gezamenlijk hebben besloten dat iedere leerling in Rotterdam Zuid een volledige LOB-programma krijgt aangeboden. Voor 1 juni 2019 moeten scholen het LOB- programma voor het nieuwe schooljaar in hun curriculum hebben opgenomen. Op deze website kan je voor elke school een eigen LOB-jaarplan samenstellen.

Om er voor te zorgen dat de LOB goed verloopt wordt professionalisering aangeboden bestaande uit:

- Extra ondersteuning LOB
- Training loopbaangesprekvoering
- Kennismaking beroepen en sectoren voor leerkrachten
- Wetenschap en Technologie (W&T) koppelen aan LOB en het curriculum
- Programma ouders betrekken bij LOB

Om leerkrachten, docenten, decanen, mentoren en studieloopbaanbegeleiders goed toe te rusten op het voeren van loopbaangesprekken met hun leerlingen, is er afgesproken dat zij allemaal getraind worden in het goed voeren van deze gesprekken. De loopbaangesprekken, die ook wel reflectiegesprekken genoemd worden, vormen een essentieel onderdeel van de afgesproken set aan LOB-activiteiten die de scholen implementeren.

Er kan gekozen worden uit 2 partijen die elk een gratis/gesubsidieerde training aanbieden voor de scholen: CINOP en Het Loopbaancollectief. Op deze manier kunnen scholen een keuze maken voor een trainingsaanbod dat goed bij hen past én is het mogelijk dat iedereen voor wie het van toepassing is getraind kan worden voor 1 november 2019.

De trainingen van CINOP en Het Loopbaancollectief passen in het geheel van alle andere afgesproken LOB-activiteiten en zijn een aanvulling op de activiteiten die reeds door de scholen worden uitgevoerd.

Samenvattende conclusies

- Het is duidelijk dat scholen maximale benuttingsvrijheid hebben om de LOB zelf in te vullen, doordat er over LOB weinig regelgeving is.
- Er zijn scholen die vanaf leerjaar 1 bezig zijn met LOB, andere beginnen pas in het jaar voorafgaand aan de profielkeuze en weer andere scholen gaan ook door tot en met het examenjaar.
- Er zijn scholen waarbij het accent van LOB sterk ligt op de keuze van het vervolgonderwijs.
- Scholen zetten verschillende hulpmiddelen in bij LOB, uiteenlopend van expliciete methoden tot internetsites en hulpmiddelen afkomstig van het vervolgonderwijs.
- Er zijn scholen die instellingen van buiten inhuren om decanen, mentoren en andere bij LOB betrekken te scholen.
- LOB in het vmbo start in het algemeen eerder dan in de andere schoolsoorten, waarbij meer gebruik wordt gemaakt van bestaande methoden en hulpmiddelen.

Over de auteur

Prof. dr. J.F.M. Claessen is hoogleraar onderwijskunde aan de Open Universiteit.

Na zijn afstuderen in de onderwijskunde aan de Radboud Universiteit in 1972 was hij tien jaar werkzaam als onderzoeker bij het ITS te Nijmegen. Inhoudelijk zwaartepunt was het onderwijs in de moderne vreemde talen. Zijn proefschrift had de titel *Moderne vreemde talen uit balans*. In de periode 1982-1997 was hij verbonden aan de Open Universiteit in Heerlen.

Van 1997 tot 2008 was hij directeur van CINOP, de landelijke onderwijs-ondersteuningsinstelling voor het mbo in 's-Hertogenbosch.

In 2008 nam hij zijn werkzaamheden bij de OU weer op.

In de afgelopen jaren publiceerde hij over professionalisering van leraren en met name de rol en betekenis van Leraar24. Sinds 2013 houdt hij zich intensief bezig met de groeiende achterstand van jongens in het onderwijs ofwel de voorsprong van meisjes.

Een ander zwaartepunt in zijn werk is de begeleiding en advisering van vo-scholen die aan de slag willen met de invoering van gepersonaliseerd leren.

In het schooljaar 2014-2015 volgde hij van zeer nabij het eerste jaar van de nieuwe school Agora in Roermond. Dit leidde onder meer tot de publicatie *Tegels van Agora. Verslag van het eerste jaar van een grensverleggende onderwijsinnovatie*.

In 2017-2018, het eerste examenjaar, was hij opnieuw actief aanwezig bij Agora. Dit leidde tot de publicatie *Agora en de eerste horden. Tussenbalans na vier jaar grensverleggende onderwijsinnovatie en de eerste eindexamens*.

Behalve bij Agora was Claessen in de jaren 2017-2019 ook betrokken bij de opstart van Compass, een nieuwe school voor mavo, havo en vwo in Brunssum met een heel eigen onderwijsconcept (www.compass-lvo.nl).

Colofon

Uitgave

Welten-instituut
Onderzoekscentrum voor leren, doceren en technologie
Open Universiteit
januari 2020

Bezoekadres

Valkenburgerweg 177
6419 AT Heerlen

Postadres

Postbus 2960
6401 DL Heerlen

Tekst

Prof. dr. Jos Claessen

Bureauredactie

Drs. John Arkenbout

Vormgeving

Sandra Daems

Afbeelding omslag

Structuur van 121 vlakken (I) met drie lijnen
© John Arkenbout, bewerking Sandra Daems

Oplage

200 exemplaren